

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií

Diplomová práce

Martin Kyslý

Diskuse o principu inherence

Realizace principu inherence v žurnalistických textech

Inherentieprincipe ter discussie gesteld

De realisering van het inherentieprincipe in journalistieke teksten

Praha 2014

Vedoucí práce: prof. Dr. hab. Jan Pekelder

PodĎakovanie

Na začiatok by som rád vyjadril vĎaku vedúcemu diplomovej práce, prof. Dr. hab. Janovi Pekelderovi, ktorý mi bol veľkou oporou pri jej vzniku. Práve jeho trpezlivosť, užitočné rady a ochota mi pomôcť dokonca aj počas akademických prázdnin, mi boli veľkou inšpiráciou. Ďalej by som rád poĎakoval Nelleke Meerkerkovej a Marion Robeetovej za ich nepostrádateľnú pomoc pri revízii textu a na záver samozrejme taktiež mojej mame a starej mame, ktoré ma počas mojich štúdií bezpodmienečne podporovali. Aj napriek tomu, že nehovoria nizozemsky a tento text pravdepodobne nikdy čítať nebudú, venujem ho práve im.

Dankwoord

Om te beginnen wil ik graag mijn hartelijke dank betuigen aan mijn promotor prof. Dr. hab. Jan Pekelder die mijn steun is geweest bij het tot stand komen van deze scriptie. Juist zijn geduld, nuttig advies en bereidheid mij zelfs tijdens de academiervakantie te helpen, hebben mij enorm geïnspireerd. Verder wil ik Nelleke Meerkerk en Marion Robeet bedanken voor hun onmisbare hulp bij de tekstrevisering en tot slot uiteraard mijn moeder en grootmoeder die mij tijdens mijn studie onvoorwaardelijk gesteund hebben. Hoewel ze geen Nederlands spreken en daarom deze tekst waarschijnlijk nooit zullen lezen, is deze thesis toch voornamelijk voor hen.

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne, že som riadne citoval všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa 13. decembra 2013

.....

Meno a priezvisko

Abstrakt

Cieľom tejto práce je popísať fenomén princípu inherencie v nizozemskom jazyku z pohľadu nerodeného hovoriaceho. Práca sa zameriava predovšetkým na dopátranie sa faktu, do akej miery korešpondujú gramatické pravidlá s realizáciou princípu v žurnalistických textoch.

Prvá kapitola práce prehľadne črtá teoretický základ vychádzajúc z dvoch deskriptívnych gramatík nizozemštiny, a sice *Algemene Nederlandse Spraakkunst* od Haeseryna e.a. z roku 1997 a *Grammatica van de Nederlandse zin* od Vandewegheho e.a. z roku 2004. Nasledujúce kapitoly sa bližšie zaoberajú aktuálnou diskusiou o princípe inherencie, ktorej vznik podmienilo v posledných rokoch niekoľko renomovaných akademikov z oblasti lingvistiky nizozemského jazyka. Vzhľadom na to, že *Algemene Nederlandse Spraakkunst* je považovaná nielen odborníkmi za jednu z najrešpektovanejších gramatík, pokúša sa táto práca o komparáciu jej poňatia princípu inherencie s inými prístupmi k problematike.

Analýza korpusu je prevedená na základe výberu žurnalistických textov rôznych rubriek ako správy z domova, zahraničné správy, kultúra, komentáre, šport atď. Skúmané vety sú kriticky analyzované a starostlivo systematizované do skupín na základe spoločných vlastností, pričom sa výskum snaží potvrdiť resp. vyvrátiť vplyv ANS na realizáciu princípu inherencie v žurnalistických textoch.

Štruktúra nizozemskej vety je podmienená interakciou viacerých faktorov. Princíp inherencie, ktorý je považovaný za kľúčový pri výstavbe stredného poľa, by si zo strany ANS zaslúžil viac pozornosti.

Kľúčové slová: ANS, stredné pole, princíp inherencie, príslovkové určenie, slovosled

Abstract

The purpose of this thesis is to describe the phenomenon known as the Inherency Principle in the Dutch language from the perspective of a non-native speaker. The study focuses on research and analysis of how modern journalism incorporates grammatical rules, and specifically the application of the Inherency Principle within journalistic text.

The study is based on a review of several newspaper articles from a range of news categories including current affairs; culture; comment; sport etc. The structure of the sentences within these texts is critically analysed and carefully assessed to identify if the practical use of language in journalism corresponds to the rules of the Inherency Principle as defined in The *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS). The ANS is considered to hold some of the most important and complex grammatical functions by both expert and non-native Dutch speakers. The Inherency Principle in particular is linked to a number of issues that are explored in this paper.

The second chapter of the thesis outlines the theoretical basis of the Inherency Principle using two descriptive grammatical handbooks of the Dutch language, namely *Algemene Nederlandse zin*, by Haeseryn et. al. from 1997, and *Grammatica van de Nederlandse zin*, by Vandeweghe et. al. from 2004. The subsequent chapters attempt to take a closer look at the recent debate about the Inherency Principle, which was stimulated by several respected scholars in the field of Dutch linguistics over the last decades.

The structure of the Dutch sentence is determined by the interaction of two or more factors. The Inherency Principle, which is thought to provide implicit content in the middle field, merits more detailed treatment by the ANS.

Key words: ANS, adverb, Inherency Principle, middle field, word order

Abstrakt

Het doel van de voorliggende scriptie is het inherentieprincipe in de Nederlandse taal vanuit het standpunt van de niet-moedertaalspreker te beschrijven. Het werk richt zich voornamelijk op het nagaan in hoeverre de grammaticale regels met de reële toepassing van het principe in journalistieke teksten overeenkomen.

In hoofdstuk twee stel ik een theoretische basis op door gebruik te maken van twee descriptieve grammatica's van het Nederlands, de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (Haeseryn et al. 1997, verder ANS) en de *Grammatica van de Nederlandse zin* (Vandeweghe et al. 2004, verder VDW). Vervolgens tracht ik in de daaropvolgende hoofdstukken de recente discussie over het inherentieprincipe, die in de laatste jaren door een aantal gezaghebbende neerlandici aangewakkerd werd, onder de loep te nemen. Tijdens het aanpakken van de problematiek probeer ik telkens rekening te houden met de bovenvermelde ANS.

De analyse van het corpus werd uitgevoerd aan de hand van een aantal krantenartikelen uit verschillende rubrieken. De onderzochte zinnen worden kritisch geanalyseerd en zorgvuldig gesystematiseerd, waarbij ik tracht na te gaan of de bewerking van het inherentieprincipe in de ANS overeenstemt met het reële taalgebruik in journalistieke teksten.

De structuur van de Nederlandse zin wordt bepaald door een wisselwerking van meerdere factoren. Het inherentieprincipe, dat bij de vulling van het middenstuk als een constituerend verschijnsel beschouwd wordt, zou verdienen door de ANS zorgvuldiger bewerkt te worden.

Sleutelwoorden: ANS, bijwoordelijke bepaling, inherentieprincipe, middenstuk, woordvolgorde

Inhoud

1. INLEIDING	9
2. ZINSSTRUCTUUR IN HET NEDERLANDS	12
2.1 Basisstructuur van de Nederlandse zin	12
2.2 Middenstuk	16
2.3 Woordvolgordeprincipes	18
2.3.1 Modificeerder-hoofd-principe	19
2.3.2 Principe van functioneel zinsperspectief	20
2.3.3 Complexiteitsprincipe	22
2.3.4 Inherentieprincipe in een vogelvlucht	23
2.3.5 Persoonsvormprincipe	24
2.4 Talige elementen in het middenstuk	25
2.5 Onderlinge plaatsing van bijwoordelijke bepalingen	29
3. INHERENTIEPRINCIPE, BIJWOORDELIJKE BEPALINGEN EN DISCUSSIE	31
3.1 Inherentieprincipe	31
3.2 Inherente elementen	33
3.3 Typologie van bijwoordelijke bepalingen	35
3.4 Semantische hiërarchie van satellieten naar Dik	40
3.5 Discussie over het inherentieprincipe	42
4. CORPUS, METHODE EN RESULTATEN	49
4.1 Corpus	49
4.2 Methode en bespreking van resultaten	50
5. BESLUIT	73
6. BIBLIOGRAPHIE	76
BIJLAGE	81

1. Inleiding

Diachroon gezien zijn in de Nederlandse taalwetenschap een heleboel studies over de woordvolgorde in het Nederlands verschenen. Deze wordt door een aantal principes bepaald waaronder het inherentieprincipe dat in de laatste jaren steeds meer linguïstische aandacht geniet. Juist het onderzoeken van dit principe vormt het onderwerp van deze scriptie.

De cruciale vraag van deze scriptie is of de reële toepassing van het inherentieprincipe in journalistieke teksten overeenkomt met de grammaticale regels zoals ze in de ANS bewerkt staan. Hoe ziet de woordvolgorde er in het Nederlands uit? Welke syntactische principes regelen de ordening van woorden? Wat zijn de meest gangbare zinsstructuren in het Nederlands? Wat zijn de basiselementen van de zin en welke kunnen facultatief, afhankelijk van communicatieve behoeftes, aan de basis toegevoegd worden? Wat houdt de term het 'middenstuk' in en welke elementen kunnen er geplaatst worden? Welke soorten bijwoordelijke bepalingen kent het Nederlands en voornamelijk: hoe wordt het inherentieprincipe toegepast op hun plaatsing in het middenstuk?

Dit soort vragen dient ons te helpen een inzicht in de problematiek van het inherentieprincipe te verschaffen om vervolgens zoals bovenvermeld erachter te komen of het reële gebruik van het principe in journalistieke teksten de grammaticale regels van de ANS weergeeft.

In de syntaxis van het hedendaags Nederlands komen we een aantal verschijnselen tegen die meer aandacht zouden verdienen omdat ze te vaag benaderd kunnen lijken. Eén ervan lijkt juist het inherentieprincipe te zijn op het gebied van de woordvolgorde.

Het inherentieprincipe is in de laatste jaren buiten kijf hét onderwerp geworden van een vurig debat in linguïstische kringen. Aangezien de ANS als een soort bijbel van de Nederlandse grammatica beschouwd wordt, grijpen de nieuwsgierige taalgebruikers onder wie niet alleen maar neerlandici en studenten Nederlands bij voorkeur naar dit werk, maar juist deze hebben ook de moed om ze 'aan te vallen' omdat ze er ofwel iets missen ofwel iets niet precies genoeg vinden.

Om voorbeelden te geven, wil ik hier zowel de recente *Discussie Wordvolgorde in het middenveld* van Jansen & Haeseryn (2009: 172-200) als ook de bijdrage *L'hypothèse de la 'Stratification Lexicale'* van Pekelder (2001: 183-193) aanvoeren, waar ik later in het werk in een apart hoofdstuk uitvoeriger zal op ingaan. Juist dankzij deze heren, die de woordvolgorde respectievelijk het inherentieprincipe kritisch onder de loep namen en daardoor het debat erover vanaf dat moment aanwakkeren, kan men er naar streven om met het labyrint van niet alleen de Nederlandse taal preciezer en vooral kritischer om te gaan.

Zoals boven aangeduid, zal deze scriptie primair op de elementen focussen die in het middenstuk voorkomen. Dik et al. (1990) noemt een categorie ervan 'satellieten' waarbij deze term als een synoniem beschouwd kan worden voor zowel de bijwoordelijke bepalingen als zinsmodificeerders (naar VDW: 2004). Theoretisch gezien kunnen de satellieten naast elkaar weliswaar in allerlei combinaties staan, maar in praktijk wordt hun plaatsing toch geregeld door één of een combinatie van de woordvolgordeprincipes die afhankelijk zijn van communicatieve behoeftes van de spreker. Om een typologisch overzicht van zowel de satellieten als hun mogelijke combinaties te schetsen, zal ik uitgaan van *The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites* van Dik et al. (1990).

Ondanks er geen data bestaan over de ordening van bijwoordelijke bepalingen in het Nederlands en dit maakt het onderzoek naar hun plaatsing in het middenstuk des te moeilijker, wil ik als niet-moedertaalspreker Nederlands in dit werk toch proberen na te gaan of er tenminste enkele tendensen van de plaatsing van de bijwoordelijke bepalingen ten opzichte van de complementen in het middenstuk te vinden zijn en of deze – aan de hand van journalistieke teksten – al dan niet met de ANS corresponderen.

2. Zinsstructuur in het Nederlands

In de onderstaande hoofdstukken zal ik me met de zinsstructuur in het Nederlands bezig houden. Meer bepaald zal ik mijn aandacht allereerst aan het algemene kader van de probleemstelling schenken, waarbij ik stapsgewijs op het bijzondere zal overgaan en daardoor een soort overzicht van de voornaamste bouwelementen van de Nederlandse zin zal opstellen.

2.1 Basisstructuur van de Nederlandse zin

Het feit dat er naar Kessel (2005: 1) ruim 200 definities van de zin bestaan bewijst dat het vrij moeilijk is om een bevredigende definitie ervan te geven. Een andere germanist, met name Volmert (2005: 25) stelt dat “die Definition der Einheit Satz eines der großen Probleme sprachwissenschaftlicher Theorien darstellt,” omdat zoals Gadler (1998: 107) redeneert: “Jede linguistische Schule entwickelt ihren eigenen Satzbegriff.”

Ondanks de hele waaier aan benaderingen van de zin zal ik in mijn onderzoek voortaan onder andere voornamelijk van de ANS uitgaan, omdat ze ons als vrijwel de meest gezaghebbende grammatica Nederlands toch de meest relevante theoretische basis biedt. Evengoed zoals bovenvermeld zal ik hier naar de *Grammatica van de Nederlandse zin* van Vandeweghe et al. (2004) grijpen.

Zowel de ANS (Haeseryn 1997) als Vandeweghe (2004: 231) definiëren de zin als een functioneel-syntactische eenheid waarvan de basisstructuur bepaald wordt door de zogenaamde 'polen' die “als oriënteringspunten voor de plaatsing van andere elementen dienen” (ANS 1225). Bijgevolg spreekt men van het zogenaamde 'principe van de polen' “aan de hand waarvan we de relatieve ordening van zinsdelen en zinsdeelstukken overeenkomstig andere principes inzichtelijker kunnen maken” (ANS *ibid.*). Hier moet ook

het begrip 'tang' vermeld worden waar beide grammatica's gebruik van maken, omdat juist de polen “als een soort 'tang' om een aantal [...] andere elementen heen staan” (ANS *ibid.*). Van daar de 'tangconstructie' naar de ANS of het 'tangprincipe' naar de grammatica van Vandeweghe. Hoewel Vandeweghe (2004: 231) – in vergelijking met de ANS die het gewoon over de 'polen' heeft – op het eerste gezicht een doorzichtigere term 'verbale polen' hanteert, lijkt er toch een nuancering nodig. Terwijl het begrip 'verbale polen' impliceert dat de beide polen door de werkwoordelijke elementen bezet worden, gaat de ANS er mee wat 'voorzichtiger', omdat de eerste pool ook door het voegwoord ingenomen kan worden. Dit is het geval in een bijzin die juist door het bindwoord aan de hoofdzin gekoppeld wordt.

Schema 1: Mogelijke zinsstructuren

		1ste pool		2de pool
1	Willem	heeft	altijd al graag met de trein door Vlaanderen	gereisd.
2	(Het blijkt)	dat	ze overal in Tsjechië als de beste actrice	beschouwd wordt.
3	-	Hebben	jullie die film	gezien?
4	Pieter	is	bij zijn vriendin	komen wonen.
5	Willem	reist	graag met de trein door Vlaanderen.	-
6	-	Komen	jullie morgen mee?	-
7	-	Ga	je gang!	-

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat “de twee polen te omschrijven zijn als twee 'abstracte' vaste plaatsen die in een concrete zin opgevuld worden (in het geval van de tweede pool: opgevuld kunnen worden) door een bindterm en/of één of meer werkwoordelijke elementen” (ANS 1228). In zin 1 noemen we de persoonsvorm *heeft* de eerste pool van de zin en de werkwoordelijke aanvulling *gereisd* de tweede pool van de zin. In zin 2 duikt het bindwoord (in dit geval het onderschikkend voegwoord *dat*) op dat de eerste pool van de zin is, waarbij de persoonsvorm *wordt* samen met zijn werkwoordelijke aanvulling *beschouwd* de tweede pool inneemt. Normaal gezien is de persoonsvorm als eerste pool ofwel eerste ofwel tweede zinsdeel. Om te vergelijken is hij in de zin 1 tweede zinsdeel, maar in zin 3 is het niet meer het geval: daar treedt hij als eerste zinsdeel van de zin op. Verder in zin 4 kunnen we merken dat de tweede pool niet uit maar één element hoeft te bestaan. Gaat het niet om een bijzin, dan bestaat ze uit alle werkwoordelijke delen van de hoofdzin behalve de persoonsvorm. Volgens de ANS (ibid.) zijn het ook de constructies zowel *te* + infinitief in (8) als *aan het* + infinitief in (9):

- (8) Die wagen |schijnt| heel oud |te zijn. |
 (9) De meisjes |zijn| nog steeds |aan het babbelen. |

In zin 5 zien we dat de tweede pool ook leeg kan blijven. Verder in zinnen 6 en 7 is het niet noodzakelijk het geval (vergelijk zinnen 3 en 6), alhoewel de tweede pool van deze voorbeelden niet bezet is. Alleszins wordt de eerste zinsplaats hier niet ingevuld wat uiteraard door de aard van de zinnen bepaald wordt. Bij de zin 5 gaat het namelijk om een ja/nee-vraag en bij de zin 6 om een bevelende zin.

Schema 2: Abstract zinsschema naar de ANS (1230)

Type	aanloop	eerste zinsplaats	1ste pool	middenstuk	2de pool	laatste zinsplaats	uitloop

A			voor-pv	(overige ww.- vormen)		
B			voor-pv	(overige ww.- vormen)		
C			bindterm	alle ww.- vormen		

De ANS (ibid.) licht de tabel als volgt toe: De tweede pool in zinnen met voor-pv hoeft niet ingenomen worden. Dat betekent dat dit vakje leeg kan blijven. De gearceerde vakjes laten zien dat de eerste zinsplaats nooit ter uitdrukking komt als de voor-pv als eerste zinsdeel optreedt, en dat in zinnen met achter-pv met uitzondering van een aantal bijzondere gevallen zowel de eerste zinsplaats als ook de aanloop afwezig is.

Een ander opvallend kenmerk van de bovenstaande zinsstructuren is het feit dat de eerste pool niet per se alleen maar door de persoonsvorm ingevuld moet worden. Daarvoor spreekt zin 2 die structureel een samengestelde zin is, dus hij bestaat uit een hoofdzin waar een bijzin aan ondergeschikt is. De onderschikking zelf bij de zin 2 wordt geregeld door het voegwoord *dat* dat in de eerste pool staat. Bijgevolg wordt de persoonsvorm samen met alle werkwoordelijke vormen in de tweede pool gegroepeerd. Rys (2010: 9) vat het verschil tussen bindwoord en werkwoord als leden van de zinspolen samen als volgt: “Terwijl het bindwoord een absoluut noodzakelijk functioneel element is om de bijzin in te leiden en te verbinden met de hoofdzin, en daarom een bevoorrechte positie heeft, is de centrale structurerende rol van de werkwoordgroep te danken aan haar semantische belang.”

2.2 Middenstuk

In de bovenstaande hoofdstukken heb ik de structuur van de Nederlandse zin proberen te benaderen. Overzichtelijk heb ik geschetst wat de voornaamste basiselementen ervan zijn, waarbij ik trachtte deze niet te uitgebreid te becommentariëren, omdat het de grenzen van mijn onderzoek zou overschrijden.

Aangezien het onderwerp van studie in deze scriptie de plaatsingsmogelijkheden en de volgorde van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk van de Nederlandse zin is, zal ik juist dit onderdeel van de zin in de komende hoofdstukken van dichterbij bekijken.

De ANS (21.4.1) definieert het middenstuk als de “plaats in de zin die ingenomen wordt door alle door de twee polen ingeklemde zinsdelen en zinsdeelstukken.” Om ons het antwoord te geven op de vraag welke zinsdelen dat zijn, voert de ANS (ibid.) een paar regels later aan dat “in principe elk willekeurig zinsdeel in het middenstuk kan voorkomen. Naar de vorm kan het een constituent of een afhankelijke zin zijn.” De elektronische versie van *De Nederlandse Grammatica voor Franstaligen* (2006) (verder NGF) van Van Belle et al.¹ die de woordvolgorde in het Nederlands in het onderdeel 1 bespreekt, verwijst door de term 'middenstuk' simpelweg naar de “plaatsingzone tussen twee verbale polen in hoofdzinnen” en geeft de volgende voorbeelden:

- (10) Julien |heeft| *gisteren voor zijn moeder bloemen* |gekocht|.
- (11) Ze |hebben| *haar met eenparigheid van stemmen tot voorzitter van de vereniging* |verkozen|.
- (12) Ze |heeft| *na enige aarzeling de motor in gang* |gezet|.

---

1 http://www.ling.arts.kuleuven.ac.be/NGF_N/NGF_NL.htm

De NGF leert ons verder dat “prepositionele constituenten met uitzondering van inherente elementen² echter ook op de laatste zinsplaats kunnen staan.” Bijgevolg maakt deze regel mogelijk dat de zin (11) omgebouwd kan worden, waardoor een van de prepositionele constituenten vanuit het middenstuk na zijn verschuiving achter de tweede pool de grootste informatieve waarde krijgen. De principes die hier bij de plaatsing van constituenten toegepast worden, met name het inherentieprincipe en het links-rechtsprincipe, zal ik later in de komende hoofdstukken uitvoerig bespreken.

(11a) Ze |hebben| *haar met eenparigheid van stemmen* |verkozen| *tot voorzitter van de vereniging*.

(11b) Ze |hebben| *haar tot voorzitter van de vereniging* |verkozen| *met eenparigheid van stemmen*.

Om dezelfde manier kan men de zin (10) ombouwen, alhoewel er maar één mogelijkheid bestaat, omdat er in het middenstuk maar een prepositionele constituent staat :

(10a) Julien |heeft| *gisteren bloemen* |gekocht| *voor zijn moeder*.

(10b) * Julien |heeft| *bloemen voor zijn moeder* |gekocht| *gisteren*.

Uitgaand van het links-rechts-principe zien we aan voorbeelden bovenaan dat beide zinnen zonder enig probleem gangbaar zijn. Door de plaatsing van de prepositionele constituenten in (10a), (11a) en (11b) achter de tweede pool maakt de spreker/auteur ze niet alleen maar qua informatieve waarde 'zwaarder', maar draagt het er ook toe bij dat de zinnen leesbaarder respectievelijk overzichtelijker worden. In (12) is het

---

2 “Inherente elementen zijn constituenten die zo nauw met het werkwoord verbonden zijn dat ze de valentie van het werkwoord medebepalen.” Voor meer info hierover, zie NGF (1.3.2.1).

echter niet meer mogelijk de prepositionele constituent achter de tweede pool te plaatsen, omdat *in gang* een inherent element vormt van de uitdrukking *in gang zetten*, legt de NGF uit.

2.3 Woordvolgordeprincipes

Zoals ik al helemaal aan het begin heb aangeduid, wordt de basisstructuur van de Nederlandse zin primair door de twee vaste plaatsen – de 'polen' – bepaald die een soort kader van de zin vormen waar andere elementen aan toegevoegd kunnen worden. Dit eerste volgordeprincipe kan eigenlijk ook het hoofdprincipe genoemd worden, omdat het een structurerende functie vervult bij de realisering van het predicaat. Dat hebben wij zowel in de schema 1 als in de schema 2 kunnen zien.

Beschouwt men ook het polenprincipe als een van de woordvolgordeprincipes, vermeldt de ANS – het polenprincipe inbegrepen uiteraard – vier principes die bepalend zijn voor de plaatsing van zinsdelen. De andere drie principes zijn het links-rechts-principe, het complexiteitsprincipe en het inherentieprincipe. Juist op het laatste, het inherentieprincipe, zal ik in hoofdstuk 3 meer gedetailleerd ingaan. In deze paragraaf zal ik alle vier volgordeprincipes op een overzichtelijke manier proberen te bewerken, waarbij ik van twee beschrijvende grammatica's zal uitgaan, met name zowel van de ANS als van de NGF.

De tweede stelt ook dat de plaatsing van zinsdelen respectievelijk zinsdeelstukken door vier principes geregeld wordt. De auteur van deze grammatica voor niet-moedertaalsprekers Nederlands, Van Belle, gaat daarbij uit ook van de ANS. Hier moet echter opgemerkt worden, dat “de NGF de ANS niet slaafs volgt” (Pekelder 2008: 166).

Vooraleer ik de principes in navolging van de beide grammatica's zal bespreken, geef ik hieronder een overzichtelijk schema:

Schema 3: Woordvolgordeprincipes

	ANS	NGF
1	Principe van de polen	Modificeerder-hoofd-principe
2	Links-rechts-principe	Principe van functioneel zinsperspectief
3	Inherentieprincipe	Inherentieprincipe
4	Complexiteitsprincipe	Persoonsvormprincipe

2.3.1 Modificeerder-hoofd-principe

Van Belle (2006: 2) ziet een woordgroep als eenheid die samengesteld is uit een 'hoofd' en zijn 'modificeerder'. Om deze twee elementen van elkaar te kunnen onderscheiden, leert de auteur ons dat de modificeerder normaal gezien vervangen kan worden door een vragende constituent, het hoofd niet. Deze modificatierelatie kan naar Van Belle op bijna alle lagen van de grammatica waargenomen worden. Ik geef hier een aantal voorbeelden:

Schema 4: Modificeerder-hoofd-principe

Samenstelling	Nominale constituent	Verbale constituent
boekenkast	blauwe hemel	verhalen schrijven
vrachtwagen	de na te kijken tekst	naar de film gaan

De auteur stelt vervolgens dat dit principe "een vrij grote invloed heeft op de volgorde van de woorden" (Van Belle 2006: 3). Aangezien zijn grammatica voor Franstaligen is bedoeld, gaat Van Belle na hoe dit principe – maar ook het hieropvolgende – met de grammatica van het Frans al dan niet overeenkomt. Van daar kunnen wij aan de hand van

het schema 4 stellen dat in het Nederlands de modificeerder aan zijn hoofd voorafgaat, waarbij in het Frans het tegenovergestelde geldt. Dit geeft het volgende schema weer:

Schema 5: Modificeerder-hoofd-principe in het Frans

Samenstelling	Nominale constituent	Verbale constituent
salle à manger	le ciel bleu	écrire des histoires
Arc de Triomphe	le texte à corriger	aller au cinéma

Van Belle (ibid.) gaat ook in op het zinsniveau, waarbij hij een aantal voorbeelden geeft, met name bijzinnen die de volgorde ‘modificeerder – hoofd’ het best weerspiegelen ([Hij zegt] dat hij *een mooi huis* GEËRFD HEEFT).

2.3.2 Principe van functioneel zinsperspectief

Aan het begin valt op te merken dat Van Belle (2006: 7) dit principe “algemeen geldig” noemt, waarbij het in bepaalde gevallen met andere volgordeprincipes kan concurreren. Het begrip ‘functioneel perspectief’ komt uit de Praagse functionalistische school, waarvan een van de voornaamste leden, Vilém Mathesius, de vader van dit concept is. In de ANS wordt naar het functioneel zinsperspectief door het ‘links-rechts-principe’ verwezen.

Om een definitie van dit verschijnsel te geven, ga ik hier weer uit van de grammatica van Van Belle die zegt dat “zinnen doorgaans zo opgebouwd zijn dat zinsdelen die nieuwe informatie aanbrenge, achteraan staan, terwijl zinsdelen die ‘bekende’ informatie bieden, vooraan, of toch in de eerste zins helft staan” (2006: 7) of anders gedefinieerd: de al bekende informatie (thema) gaat aan de nieuwe informatie (rema) vooraf. De

thematische functie kan daarbij door meerdere zinsdelen gedragen worden, bijvoorbeeld door een pronomen of een definiete nominale constituent. Zie het volgende voorbeeld:

- (13) [Vorige week zag ik een vreemde vrouw langs ons huis passeren.] →
Ze/die vrouw was onze nieuwe buur.

Het principe van functionaal zinsperspectief wordt door Van Belle (2006: 8) 'pragmatisch' genoemd, waarbij hij beweert dat het andere factoren, met name het inherentieprincipe, teniet kan doen. Van Belle (ibid.) geeft de volgende voorbeelden:

- (14a) An heeft gisteren *een boete* betaald.
(14b) An heeft *die boete* gisteren betaald.

Aan de bovenvermelde voorbeeldzinnen legt Van Belle (ibid.) vervolgens uit dat het lijdend voorwerp, dat volgens het inherentieprincipe dichter bij de tweede pool staat dan de bijwoordelijke bepalingen (14a), toch ook aan die bepalingen vooraf kan gaan als het thematisch is.

Pekelder (2008: 173) wijst er echter op dat men naast de pragmatische parameter van het functionaal zinsperspectief ook met de 'cognitieve' rekening moet houden. In zijn bijdrage gaat hij uit van Godin (1980: 76) die de thema-remaprogressie als volgt definiëert: "[...] wat bekend is (v.n.w. en bep. subst.) staat vooraan en wat onbekend is (onbepaald) achteraan." Van daar stelt Pekelder (ibid.) voor "het functionaal zinsperspectief deels als een pragmatisch en deels als een cognitief verschijnsel te bestempelen," omdat het – in navolging van het citaat van Godin – "ook uit de - mogelijk - algemeen menselijke gewoonte resulteert het onbekende te benaderen vanuit het bekende, eerder dan omgekeerd." Om zijn stelling te bevestigen, combineert Pekelder (ibid.) in zijn bijdrage drie parameters (tijd-plaats, bepaald-onbepaald en simpel-complex)

en stelt vast dat als deze doorkruist worden, lijken ze immers in een bepaalde volgorde minder acceptabel. Pekelder (ibid.) nuanceert echter verder dat hun acceptabiliteit verhoogd kan worden door de (onderstaande) constructies in een bepaalde context en situatie te plaatsen.

2.3.3 Complexiteitsprincipe

Het complexiteitsprincipe volgens de ANS (21.1.3) houdt in dat elementen dat complexer (dat wil zeggen 'zwaarder', 'sterker' of 'omvangrijker/uitgebreider) zijn, in principe verder naar achteren, anders gezegd dichterbij de tweede pool, gepositioneerd worden dan minder complexe elementen. Wat moet men echter onder 'zwaar' voorstellen? Rys (2010: 18) leert ons dat de term in feite het "verschil in lengte tussen de zinslementen" betreft. Hier wijst hij verder op Wasow (1997: 102) zeggende dat de bepalende factor van dit principe de morfosyntactische complexiteit³ van het relevante zinslement is. De ANS geeft hierover enkele zinnen ter illustratie:

(15a) Ik |heb| gisteren eindelijk *dat artikel* |gelezen. |

(15b) * Ik |heb| gisteren eindelijk *dat* |gelezen. |

(16a) We |zullen| het boek *aan Jasper* |geven. |

(16b) * We |zullen| het boek *Jasper* |geven. |

Uit (15a) blijkt dat substantivische naamwoordelijke consitutenten (hier: *dat artikel*) bij voorkeur dichterbij de tweede pool staan dan voornaamwoorden (hier: *dat*) die dezelfde zinsdeelfunctie vervullen. (16a) laat daarentegen zien dat een voorzetselconstituent (hier:

---

³ toont aan dat zowel lengte, gemeten in aantal woorden, als syntactische complexiteit, gemeten in het aantal syntactische "knopen", als maatstaf gebruikt kunnen worden om de factor lengte te operationaliseren (Wasow 1997: 102)

aan Jasper) over het algemeen dichter bij de tweede pool staat dan een naamwoordelijke constituent (hier: *Jasper*) met dezelfde functie.

De ANS (ibid.) verwoordt verder ook de algemene tendens om afhankelijke zinnen niet in het middenstuk maar achter de tweede pool te plaatsen, waarbij hij preciseert dat het zowel voor afhankelijke zinnen als zinsdeel als voor afhankelijke zinnen als zinsdeelstuk geldt. Zie de volgende voorbeelden uit de ANS (ibid.):

(17a) [...] |dat| hij een doof kind |ontmoette| *dat* zich [...] zo gedroeg dat de medicus op het idee kwam het op te voeden tot [...] iemand die zich [...] thuis zou kunnen voelen.

(17b) «twijfelachtig» [...] |dat| hij een doof kind *dat* zich [...] zo gedroeg dat de medicus op het idee kwam het op te voeden tot [...] iemand die zich [...] thuis zou kunnen voelen |ontmoette|.

Alhoewel de ANS de volgorde in (17b) niet uitsluit, geeft hij de voorkeur ongetwijfeld aan (17a), omdat die samengestelde zin qua zowel verstaanbaarheid als vlotheid veel duidelijker is dan (17b). Uit dit oogpunt wordt het complexiteitsprincipe als een formeel en stilistisch principe beschouwd dat “de ‘elegantie’ van een zin moet bevorderen.” (ANS ibid.) VDW (249) noemt dit principe ‘cyclische zinsverwerking’, waarbij hij uitlegt dat “een nieuwe propositie bij voorkeur na afronding van de vorige komt.” Bijgevolg neemt Rys (19) aan dat de spreker volgens VDW zo snel mogelijk aan de tweede pool wil raken, omdat als het middenstuk te lang ‘open’ blijft, kan dit communicatieproblemen tot gevolg hebben.

2.3.4 Inherentieprincipe in een vogelvlucht

Zoals ik aan het begin van deze paragraaf heb vermeld, zal ik in de onderstaande regels alleen de basis van het inherentieprincipe even schetsen, omdat ik er in het komende

hoofdstuk apart mijn aandacht aan zal schenken. Daar zal ik het inherentieprincipe gedetailleerd onder de loep nemen.

Alleszins wil ik hier graag ingaan op de benadering van dit volgordeprincipe door de ANS, dat onder andere aan de basis van mijn onderzoek ligt. Volgens de ANS (ibid.) houdt het inherentieprincipe in dat “een element in het middenstuk over het algemeen dichter bij de tweede pool staat naarmate het een nauwere semantische band met het werkwoord heeft.” Ter illustratie:

(18a) Hij |is| gisteren *naar Antwerpen* |gereisd. |

(18b) * Hij |is| *naar Antwerpen* gisteren |gereisd. |

(19a) Ze |hebben| haar opnieuw *tot ambassadeur* |benoemd. |

(19b) * Ze |hebben| haar *tot ambassadeur* opnieuw |benoemd. |

De ANS (ibid.) vermeldt vervolgens welke – niet alleen maar voor de woordvolgorde, maar ook voor mijn onderzoek beslissende – rol het inherentieprincipe speelt. Dit principe beregelt namelijk ook zowel de plaatsing van complementen⁴ ten opzichte van bepalingen⁵ als ook de onderlinge positionering van bepalingen. Bijgevolg geeft de ANS als voorbeeld aan dat een bijwoordelijke bepaling van tijd minder nauw verbonden is met het hoofdwerkwoord dan een bijwoordelijke bepaling van wijze.

In het komende hoofdstuk 3 zal ik trachten me met het inherentieprincipe zowel qua diepte als qua breedte van de te behandelen stof gedetailleerder bezig te houden. Ik zal erbij niet alleen maar de bestaande beschrijvende grammatica's, maar ook een aantal recente bijdragen betreffende het debat over het inherentieprincipe raadplegen. Bijgevolg zal ik proberen verschillende benaderingswijzen te vergelijken, waarbij ik vervolgens zowel op overeenkomsten als op verschillen zal wijzen.

---

4 elementen nauwer verbonden met het hoofdwerkwoord (ANS 1997: 21.1.3)

5 elementen minder nauw verbonden met het hoofdwerkwoord (ANS 1997: 21.1.3)

2.3.5 Persoonsvormprincipe

Het persoonsvormprincipe betreft volgens de NGF de plaats van de persoonsvormen zowel in hoofdzinnen als in bijzinnen. Aan het begin leren de auteurs ons welke plaatsen de persoonsvormen innemen in zowel hoofdzinnen, bijzinnen als in ja/nee-vragen. Verder wordt opgemerkt dat de vaste plaatsen – de polen – van het vervoegde werkwoord in hoofdzinnen in conflict komen met het modificeerder-hoofd-principe indien het vervoegde werkwoord de enige werkwoordsvorm is. (NGF 2006: 5) Pekelder (2008: 175) heeft tegen de bovenvermelde voorstelling van zaken twee bedenkingen: enerzijds “staat de hierboven geconstateerde hybriditeit van het Nederlands ten aanzien van MHP een dergelijk compromis in de weg,” anderzijds vestigen we de aandacht op het feit dat het dieptestructurele polenprincipe niet op hetzelfde niveau gesteld mag worden als het oppervlaktestructurele V1/V2-onderscheid.” Pekelder (ibid.) is ook van mening dat de NGF in dezen niet consequent is. “Zo wordt bijvoorbeeld meerdere malen de term ‘inversie’ gebruikt, terwijl het polenprincipe inversie juist uitsluit,” aldus Pekelder. Van daar redeneert hij dat “het verstandiger was geweest hierin de ANS te volgen die het polenprincipe als eerste, constituentenvolgorde regulerend systeem behandelt. De andere volgordeverschijnselen hieraan ophangen zou ongetwijfeld meer helderheid hebben geschapen.”

2.4 Talige elementen in het middenstuk

In de onderstaande alinea’s ga ik kort bekijken hoe het volgens de ANS met de plaatsing van de bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk van de zin in elkaar zit. Allereerst wil ik een paar zinnen vermelden over welke elementen er überhaupt kunnen voorkomen. De ANS (21.4.2) verdeelt de zinsdelen in het middenstuk in drie groepen als volgt:

1. “Onderwerpen en voorwerpen die een relatief geringe informatieve waarde hebben, volgen, als ze al niet de eerste zinsplaats bezetten, doorgaans meteen op de eerste pool. Men kan er dan ook de opgesomde elementen aantreffen, te weten vooral bepaalde constituenten, waaronder de persoonlijke, aanwijzende en wederkerende voornaamwoorden.”
2. “Hierna kunnen bijwoordelijke bepalingen komen, voor zover het geen inherent met het werkwoord verbonden elementen zijn.”
3. “Dan komen de informatief belangrijke onderwerpen en voorwerpen, vooral die, welke als zodanig formeel gekarakteriseerd zijn (bijv. onbepaalde constituenten en meewerkende voorwerpen in de vorm van een voorzetselconstituent met *aan*).”

(19) Greet |heeft| Willem eergisteren een kus |gegeven|.

(20) Overmorgen |moet| mijn broer met mijn vader in Praag een origineel cadeautje |gaan kopen|.

(21) Er |schijnt| gisteren op het Wenceslasplein een betoging |plaatsgevonden te hebben|.

De bovenstaande voorbeeldzinnen geven de algemene tendens weer van de plaatsing van de in de drie groepen verdeelde zinsdelen. De ANS (21.4.2) licht ze als volgt toe: treedt in het middenstuk van een zin zowel een informatief minder belangrijk element als een informatief belangrijk element op, dan worden deze in de volgorde 1-2-3 geplaatst. Als er in dezelfde zin ook nog een bijwoordelijke bepaling voorkomt, dan kan die simpelweg daartussen geplaatst worden. De ANS (21.4.2) vermeldt hier dat er opgemerkt moet worden dat bijwoordelijke bepalingen in talrijke gevallen “echter wel een soort speelplaats innemen ten opzichte van de plaatsing van bepaalde tegenover onbepaalde constituenten.”

Aangezien de plaatsingsmogelijkheden van bijwoordelijke bepalingen binnen het middenstuk het onderwerp van mijn onderzoek vormen, zal ik in de komende hoofdstukken juist het middenstuk als ‘spilplaats’ van bijwoordelijke bepalingen onder de loep nemen. Het uitgangspunt van het volgende is voornamelijk hoofdstuk 21.4.8 uit de elektronische versie van de *ANS*, getiteld *Bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk*, in het bijzonder paragrafen 21.4.8.1 en 21.4.8.3. Verder ga ik uit van de eerder al vermelde *Grammatica van de Nederlandse zin* van Vandeweghe die naar de bijwoordelijke bepalingen door de term 'satellieten' verwijst. Hier moet opgemerkt worden dat VDW in zijn grammatica in verband met bijwoordelijke bepalingen doorgaans en vrijwel synoniem de term 'facultatieve aanvullingen' hanteert die volgens VDW naast de satellieten ook de zogenaamde 'zinsmodificeerders' inhoudt. Ook hierop zal ik in de komende hoofdstukken ingaan. Om mijn onderzoek theoretisch zo goed mogelijk te onderbouwen, heb ik naast de bovenvermelde grammatica's ook naar de opvatting van bijwoordelijke bepalingen naar zowel Van Belle (2006) als ook Dik (1990) gegrepen.

De *ANS* (21.4.8.1) opent zijn bescheiden paragraaf over de plaatsingsmogelijkheden van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk door te stellen dat daarvoor een relatieve vrijheid geldt, “ongeacht de vorm waarin ze verschijnen (bijwoordelijke constituent, naamwoordelijke constituent, voorzetselconstituent).” Aangezien bijwoordelijke bijzinnen als een soort equivalent staan voor bijwoordelijke bepalingen, licht de *ANS* verder toe dat dit soort bijzinnen veeleer, “soms verplicht,” buiten het middenstuk geplaatst worden.

Aansluitend somt de *ANS* slechts drie hoofdtendensen van plaatsing van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk als volgt op:

- I. Plaatsing van bijwoordelijke bepalingen kan soms variëren zonder duidelijke gevolgen ten opzichte van de informatieve geleding van de zin

(22a) |Kunt| u hem dat dossier *morgen* terúg|geven?|

(22b) |Kunt| u hem *morgen* dat dossier terúg|geven?|

Om de informatieve geleiding van de bovenstaande zinnen niet te verstoren, zijn beide zinnen te lezen met nadruk op het werkwoord *teruggeven*.

II. Soms moet men rekening houden met de distributie van de informatie binnen het middenstuk

(23) We |hebben| die tafel *in de stád* |gekocht. |

(24) We |hebben| *in de stad* een táfel |gekocht. |

III. Indien in het middenstuk drie of meer zinsdelen voorkomen, waaronder een bijwoordelijke bepaling, dan kan die bijwoordelijke bepaling zich qua informatieve geleiding “indifferent gaan gedragen”

(25) Hoezo |wil| je Willem *morgen* een bóek |geven?|

(26) Hoezo |wil| je die map *morgen* aan Ján |geven?|

Aan de voorbeeldzinnen bovenaan zien we dat een bijwoordelijke bepaling – zoals eerder aangeduid – “een soort ‘spilplaats’ inneemt tussen wat informatief minder belangrijk is en wat informatief de grootste waarde heeft: informatief minder belangrijke elementen komen ervóór, wat informatief het meeste van belang is staat erachter.” (ANS 21.4.8.1)

Verder nuanceert de ANS dat de tendens van de bijwoordelijke bepalingen een spilfunctie in te nemen, niet absoluut is, omdat “sommige [...], met name die die een algemeen (plaats- of tijds-) kader scheppen, lijken meer plaatsmogelijkheden te hebben.” De volgende voorbeelden uit de ANS (ibid.) wijzen aan dat dit inderdaad klopt:

(27) Volgens een pas binnengekomen bericht |heeft| de rijkswacht

vanmorgen in Antwerpen bij toeval een drugsbende op|gerold.|

(28) Volgens een pas binnengekomen bericht |heeft| *vanmorgen*

in Antwerpen de rijkswacht *bij toeval* een drugsbende op|gerold.|

2.5 Onderlinge plaatsing van bijwoordelijke bepalingen

In ga nu even kijken hoe de bijwoordelijke bepalingen onderling in de zin geplaatst kunnen worden, of preciezer gezegd hoe ze tegenover elkaar gepositioneerd kunnen worden. Zoals eerder in het hoofdstuk over het middenstuk vermeld, worden bijwoordelijke bepalingen, of satellieten, in het principe tussen de twee zinspolen geplaatst. Wat hier aan de ANS te verwijten valt, is zeker het ontbreken van een gedetailleerd overzicht van plaatsingsmogelijkheden van meerdere bijwoordelijke bepalingen binnen het middenstuk. De ANS (21.4.8.3) vermeldt namelijk slechts deze twee hoofdtendensen:

- “de bijwoordelijke bepaling van tijd gaat gewoonlijk aan de andere bijwoordelijke bepalingen vooraf
- “de aanwijzende bijwoorden van plaats hier, daar, ginder, ginds staan meestal zo ver mogelijk vooraan”

Uit de voorbeelden die de ANS geeft, blijkt echter dat de eerste bovenvermelde tendens niet noodzakelijk altijd hoeft te kloppen. Om een paar gelijkwaardige voorbeelden te geven:

(29a) Ze |bracht| haar vakantie *dit jaar* in Spanje door.

- (29b) Ze |bracht| in Spanje *dit jaar* haar vakantie door.
(29c) Ze |bracht| *dit jaar* in Spanje haar vakantie door.

Alhoewel alle drie mogelijkheden goed mogelijk zijn, is er toch een nuancering qua hun betekenis nodig. Terwijl (29a) aangeeft *waar* 'ze' dit jaar haar vakantie doorbracht heeft, vertelt de daaropvolgende (29b) *wat* 'ze' dit jaar *in Spanje* gedaan heeft. (29c) beschrijft *wat* 'ze' dit jaar gedaan heeft. Op basis hiervan kunnen wij concluderen dat bijwoordelijke bepalingen die in het middenstuk vooraan geplaatst worden een "algemene kaderscheppende functie vervullen." (ANS *ibid.*)

Van Belle in zijn *Nederlandse Grammatica voor Franstaligen* (2006: 174-175) beschrijft op een contrastieve manier welke plaatsen in de zin bijwoordelijke bepalingen zowel in het Nederlands als in het Frans kunnen innemen. Echter gaat hij hierop in een beknopte vorm in door te stellen dat de plaatsing van bijwoordelijke bepalingen voornamelijk door een samenspel van de woordvolgordeprincipes beregeld wordt. "Volgens het inherentieprincipe staan adverbiale bepalingen in het middenstuk voor de voorwerpen, dus meer naar links. De wisselwerking met het linksrechtsprincipe kan er echter toe leiden dat ze korter bij de tweede verbale pool staan," legt Van Belle (*ibid.*) uit.

3. Inherentieprincipe, bijwoordelijke bepalingen en discussie

Zoals ik reeds in paragraaf 2.3.4 heb aangeduid, zal ik mij met het inherentieprincipe juist in dit hoofdstuk complexer bezig houden. Naast dit verschijnsel zal ik evengoed proberen zowel een overzicht van bijwoordelijke bepalingen op te stellen als hun onderlinge plaatsing in het middenstuk ten opzichte van het inherentieprincipe te bekijken. En als laatste, maar minstens even belangrijk: aan de hand van toegankelijke bronnen zal ik trachten bestaande bijdragen tot de discussie over het inherentieprincipe onder de loep te nemen.

3.1 Inherentieprincipe

In de zin van ‘herhalen is de moeder van alle wijsheid’ wil ik graag deze paragraaf met mijn eigen formulering van wat de term ‘inherentieprincipe’ inhoudt beginnen. Hoewel ik al in het hoofdstuk hierboven de definitie van dit verschijnsel aan de hand van de ANS had gegeven, formuleer ik het in de volgende regels weer eens maar wat anders, omdat ik het in mijn eigen woorden zal proberen te zetten.

De ANS (1997: 21.1.3) heeft ons geleerd dat het inherentieprincipe een onmisbare rol speelt bij de plaatsing van bepaalde talige elementen. Spreken we over bepaalde talige elementen, bedoelen wij daarmee bijwoordelijke bepalingen of – hanteert men ‘Dikiaans’⁶ – ‘satellieten’ waarvan de plaatsing in het middenstuk ik aan de hand van

---

⁶ In navolging van de Nederlandse taalkundige, Simon Cornelis Dik, die de theorie van functionalistische taalkunde ontwikkeld had (Wikipedia: *Simon Cornelis Dik*. Laatst opgeroepen: 20 juli 2013)

journalistieke teksten zal nagaan. Het inherentieprincipe houdt – in mijn eigen woorden – in dat talige elementen – bijwoordelijke bepalingen in ons geval – die een ander element – een hoofdwkwoord – dichter bepalen ook topologisch in de zin respectievelijk in het middenstuk dichter bij dat element worden gepositioneerd naarmate de informatie die ze erover geven relevanter is. In de praktijk ziet het er als volgt uit: de informatie die het meest inherent is aan het hoofdwkwoord ook het dichtst bij dat hoofdwkwoord wordt geplaatst. Dat impliceert dat de informatie die het minst inherent is aan het hoofdwkwoord het verst ervan gepositioneerd wordt.

VDW (235, 243-245) leert ons dat het gebruiken van een bijwoordelijke bepaling in de functie van een kaderbepaling niet zo veel afhankelijk is van haar semantische waarde tegenover het hoofdwkwoord respectievelijk tegenover het inherentieprincipe, maar zoals de auteur (ibid.) stelt, eerder van de spreker. VDW (244-245) behandelt vervolgens even als de ANS ook de positionering van de drie hoofdsoorten van bijwoordelijke bepalingen, met name die van tijd, plaats en wijze: bijwoordelijke bepalingen van tijd gaan aan bijwoordelijke bepalingen van plaats vooraf, waarbij deze door bijwoordelijke bepalingen van wijze gevolgd worden. VDW (ibid.) maakt verder verschil tussen zog. 'situerende' en 'kwantificerende' bijwoordelijke bepalingen. De situerende, bijvoorbeeld die van zowel tijd als van plaats, gaan aan de kwantificerende, die informatie geven over de duur van een handeling respectievelijk van een stand van zaken, vooraf. Dit levert de volgende volgorde op:

eerste pool → TIJD → PLAATS → WIJZE → tweede pool

eerste pool → TIJD → PLAATS → DUUR → WIJZE → tweede pool

Voor wie de grammatica van het Engels beheerst is de bovenstaande hiërarchie zeker opvallend, aangezien bijwoordelijke bepalingen in het Engels juist in de omgekeerde hiërarchie tegenover elkaar gepositioneerd worden: **wijze ← plaats ← tijd** (Rys 2010: 23).

Rys (ibid.) is in zijn werk ook nagegaan dat deze voorstelling, uitgaande zowel van Quirk et al. (1985) als van Boisson (1981), “gretig overgenomen wordt in allerhande beschrijvende en zelfs normatieve grammatica’s” als de zog. Manner-Place-Time-regel óf Time-Place-Manner-regel die in talen met een zinspool achter in de zin te vinden is (bijvoorbeeld het Nederlands).

Zoals in de ANS (21.1.3) vermeld staat, is “de precieze interactie tussen het links-rechts-principe enerzijds en het inherentieprincipe en het complexiteitsprincipe anderzijds lang niet altijd duidelijk,” omdat een bepaalde volgorde soms product wordt van een samenspel van al dan niet alle volgordeprincipes. Er kunnen echter ook bepaalde conflictsituaties ontstaan wanneer het links-rechts-principe en het complexiteitsprincipe voor een bepaalde volgorde belangrijker zijn dan het inherentieprincipe. Als voorbeeld geeft de ANS (ibid.) een situatie als volgt aan: “een bepaalde naamwoordelijke constituent als direct object kan op grond van het thematische links-rechts-principe toch vóór een bepaling van tijd staan, ook al is het object nauwer verbonden met het hoofdwerkwoord.” Ter illustratie:

(1) Ze | heeft | *Peter* vorige week nog | gezien. |

3.2 Inherente elementen

Ik wil hier kort ingaan op elementen die inherent zijn aan het hoofdwerkwoord. Wat de definitie van de term ‘inherente elementen’ betreft, leert Van Belle (2006: 20) ons dat het constituenten zijn die “zo nauw met het werkwoord verbonden zijn dat ze de valentie van het werkwoord medebepalen.” Van Belle (ibid.) legt verder uit dat deze elementen bijgevolg ‘inherent’ zijn dan de voorwerpen bij het werkwoord. ‘Inherent’ impliceert naar Van Belle ook dat de plaatsingsmogelijkheid van deze elementen vrij beperkt is,

omdat de meest inherente elementen in principe vlak voor de tweede pool opduiken. De auteur van de *Nederlandse Grammatica voor Franstaligen* (ibid.) merkt daarbij op dat deze elementen ook op de zelfde plaats voorkomen als de tweede pool niet bezet is. Hieronder geef ik een klein overzicht van inherente elementen in navolging van Van Belle (ibid.):

Schema 6: Inherente elementen naar Van Belle (2006: 20)

TYOLOGIE	VOORBEELDZINNEN
Predicatieve aanvulling	Hij is meer dan een maand weg geweest.
	Hij was meer dan een maand weg .
	Ik heb beloofd dat ik de maand daarop op tijd zou zijn.
Predicatief complement	De vaas is onverwachts in scherven gevallen.
	De vaas viel onverwachts in scherven .
	Hij gelooft niet dat jullie dat oké vinden.
Niet-werkwoordelijke elementen van een werkwoordelijke uitdrukking	Zij heeft de printer in gang gezet.
	Zij zette de printer in gang .
	Hij zegt dat ze het niet meer ter beschikking hebben.
Afgesplitst element van een scheidbaar samengesteld werkwoord	Ik bel overmorgen iedereen op .
	Ik heb eergisteren iedereen opgebeld .
	Ik zal overmorgen iedereen opbellen .
	Ik zal iedereen moeten opbellen / op moeten bellen.
	Ik zeg dat ik iedereen zal opbellen / op zal bellen.

De ANS (21.5.2.1) deelt de inherente elementen wat gedetailleerder in zes ofwel zeven categoriën in. Ter vergelijking:

Schema 7: Inherente zinsdelen naar de ANS

	CATEGORIEËN	VOORBEELDZINNEN
1.	Het naamwoordelijk deel van het gezegde	Jan is natuurlijk weer voorzitter geworden.
2.	Bepalingen van gesteldheid	Ik heb de kast blauw geverfd.
3.	Noodzakelijke bepalingen van hoedanigheid bij werkwoorden als <i>behandelen</i> en <i>bejegenen</i>	Ze hebben haar daar voortreffelijk behandeld.
4.	Noodzakelijke richtings- of plaatsbepalingen	Ze hebben ook drie jaar in Brussel gewoond.
5.	Bepalingen van maat (maatconstituenten)	Het boek heeft enkel 10 euro gekost.
6.	Het niet-werkwoordelijke deel van een vaste verbinding	De Tsjechische politie heeft twee ton cocaïne in beslag genomen.
7.	Voorzetselvoorwerpen	We hebben lange tijd over de ANS zitten praten.

3.3 Typologie van bijwoordelijke bepalingen

In dit hoofdstuk zal ik proberen een overzicht op te stellen van bijwoordelijke bepalingen, waarbij ik van vier verschillende bronnen zal uitgaan. Aan het begin lijkt het me echter nodig eerst om op zowel het aantal als de variëteit aan bijwoordelijke bepalingen kort in

te gaan. Ter illustratie: De ANS (1997: 20.10.1) somt 20 soorten bijwoordelijke bepalingen op, VDW (2004: 138-143) heeft het over zes categorieën van satellieten, waaronder ook die van de predicatieve satellieten, de grammatica van Van Belle (2006: 158-174) maakt een strikt onderscheid tussen de algemene toevoeging en elf adverbiale bepalingen die volgens betekenis en volgens bereik ingedeeld worden en ten slotte de typologie van 'satellites' van Dik et al. (1990: 27-64) telt er zelfs 34. Bij het opstellen van deze typologie zal ik trachten zowel op overeenkomsten als ook op verschillen in de bewerking van de stof door geraadpleegde grammatica's te wijzen.

Zoals ik in paragraaf 2.1 getoond heb, kan men bij de beschrijving van de zinsstructuur grofweg tussen twee soorten elementen onderscheiden. Enerzijds staan elementen die het 'skelet' van de zin vormen en een toestand of een handeling beschrijven, anderzijds staan facultatieve elementen die aan deze basisstructuur toegevoegd kunnen worden. Eén van deze facultatieve elementen respectievelijk zinsdelen zijn ook bijwoordelijke bepalingen waar ik in deze paragraaf wil op focussen.

Om naar bijwoordelijke bepalingen te verwijzen, werkt VDW (2007: 136) in zijn grammatica consistent met de term 'satelliet' die hij als volgt definieert: "De term 'satelliet' gebruiken we voor de zinsdelen dit tot de periferie van de zin behoren. De periferie staat in oppositie tot het centrale gedeelte van de zin, de zinskern, bestaande uit zinsrelator + argumenten + complementen. Perifere zinsdelen vormen bij dat centrale gedeelte een toevoeging die aspecten van de stand van zaken preciseert, maar waarvan het optreden in de zin niét bepaald wordt door de werkwoordbetekenis of de werkwoordvalentie." De ANS (20.10.1), daarentegen en misschien ook tot onze verbazing, geeft een vrij bescheiden definitie van bijwoordelijke bepalingen: "[...] geven een nadere omschrijving (dat wil zeggen een beperking of letterlijk: bepaling) bij het door het gezegde uitgedrukte." Verder, om deze paragraaf af te ronden, zal ik bijwoordelijke

bepalingen ook vanuit het oogpunt van de functionele grammatica bekijken door van de Dikiaanse typologie van satellieten uit te gaan.

Aangezien VDW (138-143) een gedetailleerd overzicht van satellieten geeft dat voor dit werk te omvangrijk zou zijn, zal ik mij slechts tot een bewerking van categorieën van satellieten beperken die de auteur vermeldt. VDW (144-153) vermeldt naast de satellieten als facultatieve aanvullingen op de basisconstructie van de zin ook de zogenaamde ‘zinsmodificeerders’, waarvan de functie ook “de in de zin beschreven stand van zaken (verder SvZ) in een breder kader te plaatsen” (VDW: 144) is. VDW (ibid.) legt daarbij het verschil tussen satellieten en zinsmodificeerders zo uit dat de modificeerders ons nader informeren over hoe het door het predicaat uitgedrukte “in het interpretatiedomein van de zender, en/of in het gedeelde interpretatiedomein van zender en ontvanger past.” Aangezien er een brede waaier niet alleen maar aan de satellieten, maar ook aan de zinsmodificeerders bestaat, vermeld ik het schema hieronder enkel de belangrijkste subclassen van modificeerders.

Schema 8: Overzicht satellieten naar VDW (138-143)

SUBCLASSE	AARD VAN INFO	VOORBEELD
predicatief	info over argument	Opgewonden kwam hij binnengestormd.
kwalificerend	middel of wijze	Met zo’n oude auto kan je niet rijden.
kwantificerend	graad of hoeveelheid	Zij is soms komen opdagen.
situerend	tijd en ruimte	Ze zitten op het terrasje te babbelen.
circonstantieel	omstandigheid	Ondanks het onweer kwam er veel volk.
beperkend	afbakening	Qua inhoud vind ik die paper oké.

Schema 9: Typologie van bijwoordelijke bepalingen naar de ANS (20.10)

BEPALING VAN ...	VOORBEELD
TIJD	De zitting duurde twee uur .
PLAATS	Ik woon al jaren in Praag .
FREQUENTIE	Ik heb jou wel drie keer opgebeld.
GRAAD	Hij studeert flink .
KWANTIFICERENDE BEPALING	Het werk was toen praktisch klaar.
MAAT	Ik ben 1, 80 meter lang.
CAUSALITEIT	 Door het onweer gaat het concert niet door.
GEVOLG	 Tot mijn verbazing is hij niet komen opdagen.
MIDDEL	Laten we niet te voet gaan.
DOEL	Ze deden het alleen voor het geld .
VOORWAARDE	 In geval van brand moet je vlug naar beneden.
TOEGEVING	Ik heb het toch wel eens gezien.
HOEDANIGHEID	Ze zal het heel graag voor u doen.
OMSTANDIGHEID	 Met open raam kan ik niet werken.
BEPERKING	 Qua inhoud vind ik die paper oké.
VERHOUDING	Zijn stap was in overeenstemming met de wet.
VERGELIJKING	 Vergeleken met Hugo is Willem kleiner.
MODALITEIT	 Gelukkig hebben wij onze Sarah.
ONTKENNING	 Niet iedereen snapte het.
BEVESTIGING	Ja hoor, mijn zoon is vandaag wel op school.

Op het eerste zicht kunnen wij vaststellen dat de typologie van bijwoordelijke bepalingen door de ANS heel wat gedetailleerder uitgewerkt is dan die van VDW. Wat mij echter nog opvalt, is het feit dat VDW in zijn overzicht ook de subklasse 'predicatief' opneemt, waarbij de ANS deze in een apart hoofdstuk behandelt. De ANS (20.9) verwijst naar deze subklasse namelijk door de term 'bepaling van gesteldheid' en geeft er een vrij uitgebreide uitleg over. Om er wat illustratiever op in te gaan, zie de volgende voorbeelden:

(2) **Opgewonden** kwam hij binnengestormd.

(3) Ze vond het feestje **gezellig**.

(4) Ik heb het huis **wit** geverfd.

In alle drie voorbeeldzinnen hierboven wordt telkens een bepaling van gesteldheid (vet gedrukt) gebruikt. De ANS onderscheidt daarbij tussen drie soorten bepalingen van gesteldheid als volgt: bepaling van gesteldheid tijdens de handeling (2), bepaling van gesteldheid volgens de handeling (3) en bepaling van gesteldheid ten gevolge van handeling (4).

Rys (2010: 13) merkt in zijn masterscriptie interessant genoeg op dat de definitie van een satelliet naar VDW, als specificatie van de SvZ, aangepast zou moeten worden naar "specificatie van de SvZ of van een van de elementen van die SvZ." Rys (ibid.) gaat van een vergelijking tussen (2) en:

(5) Moeder legde de lakens **schoon** in de kast.

Aan de hand van deze twee voorbeelden redeneert Rys (ibid.) dat terwijl in (2) niet duidelijk is of de satelliet een nadere beschrijving geeft over de SvZ, blijkt de satelliet in (5) duidelijk genoeg een specificatie te zijn van het object ('de lakens'). Verder merkt Rys

(ibid.) op dat het vreemd is dat VDW (141) onder kwalificerende satellieten zowel satellieten die een middel als ook die die een wijze specificeren plaatst. Als voorbeeld voert hij de zin “Piet was ijverig aan het studeren” aan die veel dichter bij de predicatieve satellieten lijkt te staan dan bij de kwalificerende.

Men kan uiteraard niet opzij laten liggen, zoals eerder aangeduid, dat er naar VDW (144-153) bij facultatieve aanvullingen op de kernzin naast de satellieten ook de zogenaamde zinsmodificeerders horen. VDW (ibid.) noemt de volgende subclassen op:

Schema 10: Classificatie zinsmodificeerders naar VDW

SUBCLASSE	AARD VAN INFO	VOORBEELD
polariteit	ontkenning	Ik heb die film <i>niet</i> gezien.
evaluatie	vergelijking + verwachting	Willem is <i>nog niet</i> thuis
epistemische modaliteit	mogelijkheid/noodzaak	<i>Misschien</i> komt hij straks.
evidentiële modaliteit	bron van kennis	<i>Volgens mij</i> heeft hij gelijk.
gevoelsmodaliteit	subjectiviteit	<i>Hopelijk</i> gaat het snel voorbij.
pragmatisch partikel	aanvulling	Zij is <i>toch</i> niet dom?

Het verschil tussen de bewerking van bijwoordelijke bepalingen respectievelijk facultatieve aanvullingen (gaan we uit van de opvatting van Vandeweghe) zowel door de ANS als VDW springt meteen in het oog. Terwijl de ANS na een algemene inleiding in bijwoordelijke bepalingen stapsgewijs er twintig soorten opsomt, deelt VDW deze eerst in bepaalde subclassen in waarvan elke meerdere soorten satellieten overkoepelt. Verder wil ik hier nogmaals op de indeling van facultatieve aanvullingen bij VDW in twee aparte

groepen wijzen: enerzijds staan de satellieten of bijwoordelijke bepalingen, anderzijds de zinsmodificeerders die ik eerder al heb besproken.

3.4 Semantische hiërarchie van satellieten naar Dik

In deze paragraaf zal ik kijken hoe satellieten in de functionalistische opvatting van Dik et al. (1990) geïnclassificeerd worden. Zijn typologie van satellieten telt 34 'satelites', waarbij deze verder onderverdeeld zijn in vier subcategorieën die grofweg met de lagen van Hengeveld (1989) overeenstemmen. De eerste hiërarchie in navolging van Hengeveld (Dik 1990: 28) kan als volgt voorgesteld worden:

1. predicatieve satellieten
2. predicatieve satellieten
3. propositionele satellieten
4. illocutionaire satellieten

Binnen elk van de bovenvermelde subcategorieën wordt telkens een aantal semantische domeinen met relevante satellieten erbij onderscheiden. Deze zal ik nu proberen overzichtelijk te bewerken door bij elke subcategorie een klein schema op te stellen. Ik zal daarbij niet op alle details ingaan. Enerzijds zou deze scriptie daardoor qua inhoud zijn grenzen overschrijden, anderzijds is een gedetailleerd overzicht van de satellieten vanuit het functioneel oogpunt voor mijn onderzoek niet noodzakelijk. Hieronder volgt de typologie van satellieten naar Dik (1990: 32-39):

Schema 11: Typologie satellieten naar Dik

Predicatieve satellieten

SEMANTISCH DOMEIN	SATELLIETEN
additional participants	Beneficiary, Company, Instrument, Inner Clause
manner and means	Manner, Speed, Quality
spatial orientation	Source, Path, Direction

Predicationele satellieten

SEMANTISCH DOMEIN	SATELLIETEN
spatial setting	Location
temporal setting	Time, Frequency, Duration
setting relative to other SoAs	Cause, Circumstance, Condition
cognitive setting	Reason, Purpose

Propositionele satellieten

SEMANTISCH DOMEIN	SATELLIETEN
Propositional attitude	Attitude
Validity of proposition	Source, Evidence, Motivation

Illocutionaire satellieten

SEMANTISCH DOMEIN	SATELLIETEN
Additional Participants	Beneficiary (of speech act)
Manner of Speech Act	Manner (of speech act)
Communicative Setting	Time, Reason, Condition (of speech act)

Aangezien de typologie van satellieten hierboven vrij gedetailleerd is, heeft Rys (2010: 62) geprobeerd er een voor zijn onderzoek bruikbare selectie van te maken. Zo kwam hij (ibid.) tot de volgende semantische hiërarchie van 13 verschillende satellieten, waarbij de wijze-satelliet als meest inherent en de illocutionair-satelliet als minst inherent aan de SvZ geldt:

Wijze, Snelheid/Duur/Frequentie, Kwaliteit, Plaats, Tijd/Omstandigheid, Epistemisch, Bewijs, Bron, Attitude, Illocutionair

3.5 Discussie over het inherentieprincipe

Zoals ik eerder al vermeld heb, wordt in de laatste tijd in linguïstische kringen een vurig debat gevoerd over het inherentieprincipe als grammaticaal verschijnsel dat naast andere principes van cruciaal belang is bij de opbouw van de Nederlandse zin. In deze paragraaf wil ik daarom graag van de opvatting van de inherentie door Pekelder (2001: 183-193) uitgaan die in zijn bijdrage *L'hypothèse de la 'Stratification Lexicale'* laat zien dat een van de onduidelijkheden in de ANS juist het inherentieprincipe vormt. Aan dit feit lijkt eigenlijk ook de oorsprong van het debat gelegen. Pekelder gaat in zijn bijdrage uit van de NGF van Van Belle (2009: 29) die stelt dat de ANS “een aantal lacunes en onduidelijkheden” bevat, waarbij het inherentieprincipe – zoals vermeld – meer aandacht zou verdienen. Pekelder (2001: 183-185) vergelijkt de woordvolgorde in het Nederlands met die van het Frans, waarbij hij zowel een substantivische constituent als een zin onder de loep neemt. Hij komt tot de conclusie dat de werking van het inherentieprincipe in het Nederlands ook aan het Frans toegepast kan worden enerzijds, anderzijds is het gebruik van de term 'inherentie' te vaag, omdat hij “duidelijk verschillende werkelijkheden aanduidt.” Hieronder volgen een paar voorbeelden naar Pekelder (2001: 183-184):

(1) een [mooi] [klein] huis X *een [klein] [mooi] huis
une [jolie] [petite] maison X *une [petite] [jolie] maison

(2) de buurman l heeft l haar [om 15.00 uur] [op het station] l gezien l
X *de buurman l heeft l haar [op het station] [om 15.00 uur] l gezien l
la voisin l'a vue [à la gare] [à 15h00]
X *la voisin l'a vue [à 15h00] [à la gare]

Uit de bovenstaande voorbeelden blijkt dat er tussen het Nederlands en het Frans op het gebied van de woordvolgorde inderdaad een parallel te trekken is. In zoals (1) als ook (2) zien we de realisering van het inherentieprincipe dat de constructies met een sterretje vooraan ofwel uitsluit ofwel ze als *gemarkeerd* toelaat.

Om op de bovenvermelde 'onduidelijkheid' bij het gebruik van de term 'inherentie' door de ANS nog eens kort in te gaan, wil ik hier graag een nader uitleg van Pekelder aan toevoegen. Pekelder (2001: 185) stelt dat terwijl de ANS in het geval van (1) de term 'inherentie' hanteert om attributen *mooi* en *klein* van *het huis* te karakteriseren, is het in (2) niet meer het geval. Daar wordt de term 'inherentie' toegepast aan de plaatsing van bijwoordelijke bepalingen ten opzichte van – in dit geval – de tweede pool die ingevuld wordt door de verbale rest *gezien*.

Pekelder (2001: 188-192) focust verder in zijn bijdrage op de zogenaamde 'lexicale stratificatie' van zowel naamwoordelijke constituenten als bijwoordelijke bepalingen van tijd en plaats. Hij gaat uit van Roose (1956) die stelt dat 'les propriétés' (nl. eigenschappen/attributen), in ons geval 'mooie' en 'kleine', concreter lijken dan 'les non-propriétés' ('die' en 'drie'), omdat de eerste zich op hetzelfde niveau bevinden als het nomen waar ze bij betrokken zijn. Dit impliceert bijgevolg dat de waarden die door semantische relaties bepaald worden niet meer beslissend lijken te zijn voor de

woordvolgorde binnen een naamwoordelijk constituent. Ter illustratie geeft Pekelder (2001: 189) de volgende voorbeelden:

(3a)	die	drie	mooie	kleine	huizen
			-propriété	+ propriété	KERN
			ABSTRACT	↔	CONCREET

Verder nuanceert Pekelder (ibid.) dat binnen 'propriétés' een andere lexicale stratificatie bestaat die deze 'propriétés' of 'attributen' van elkaar door de termen 'subjectief' en 'relatief' onderscheidt. Zie het voorbeeld (3b) naar Pekelder (ibid.):

(3b)	die	drie	mooie	kleine	huizen
			subjectief	relatief	KERN
			ABSTRACT	↔	CONCREET

Aangezien de concrete attributen zich door eigenschappen zoals 'zichtbaar', 'dichtbij' of 'aanwezig' kenmerken, lijken ze meer inherent aan de kern die ze nader bepalen. Bij de abstracte attributen is het juist omgekeerd: minder inherent aan de kern zijn attributen die onzichtbaar, ver, afwezig, etc. lijken.

Zo'n lexicale stratificatie bestaat er ook binnen 'non-propriétés'. Dat blijkt uit Den Hertog (1973: 227-247) die stelt dat de 'verwijswoorden' ('expressions anaphoriques') meer abstractie vertonen dan de zogenaamde 'inhoudswoorden' ('expressions référentielles'). Zie het voorbeeld naar Pekelder (2001: 190) onderaan:

(3c)	die	drie	mooie	kleine	huizen
			'verwijswoord' 'inhoudswoord'		KERN
			ABSTRACT ↔ CONCREET		

Pekelder (ibid.) past de zelfde redenering toe op de plaatsing van de bijwoordelijke bepalingen van tijd en plaats in de zin. Hij wijst daarbij op Van Langendonck (1995: 83) die stelt dat het logisch is dat de eerste 'abstracter' is dan de tweede. Zie (3d) in navolging van Pekelder (ibid.):

(3d)	[...] om 15.00 uur	op het station	IgezienI
	tijd	plaats	KERN
	ABSTRACT	↔	CONCREET

Pekelder (ibid.) stelt vast dat de volgordes in zowel (3a) als (3d) onder de hypothese van de lexicale stratificatie staan die “prédit que les constituants désignant des éléments d'expérience⁷ ±concrets se comportent de manière centripète par rapport au noyau nominal ou au second pôle, alors que les constituants désignant des éléments d'expérience ±abstraites se comportent de manière centrifuge.” Met andere woorden, terwijl zowel attributen als bijwoordelijke bepalingen, die ±concreet vertonen, zich ten opzichte van de nominale kern of tweede pool centripetaal gedragen, worden de 'éléments d'expérience', die als ±abstract beschouwd worden, ten opzichte van die kern of tweede pool centrifugaal gepositioneerd. Pekelder (ibid.) wijst hierbij ook op een stelling van Van den Berg (1957 18-19) die opmerkt dat deze hypothese immers van de iconsche aard is, omdat de voorgestelde volgordes hierboven niet arbitrair semantische relaties weerspiegelen, maar ze geven een 'waarde' weer die op een cognitieve eigenschap van de mens gebaseerd is. Ten slotte wil ik graag op de conclusie van Pekelder's bijdrage wijzen, omdat deze betrekking heeft niet alleen maar op het Nederlands en Frans. Hij (Pekelder 2001: 192) stelt vast dat het inherentieprincipe eerder een cognitief dan een grammaticaal principe lijkt te zijn. Dit impliceert dat het

---

7 De term “élément d'expérience” correspondeert met zowel attributen als bijwoordelijke bepalingen die niet in staat zijn enteiten aan te wijzen. Met 'entiteit' wordt een concrete of abstracte persoon, een dier, een plant of een voorwerp bedoeld.

inherentieprincipe de woordvolgorde ook in andere taalfamilies, niet alleen maar in die zowel van het Nederlands als het Frans, beregelt.

Jansen (2009: 175) stelt in zijn bijdrage over het middenstuk vast dat het inherentieprincipe en het links-rechtsprincipe in de ANS de hoofdrollen spelen bij de plaatsing van talige elementen binnen het middenstuk. Om de werking van het inherentieprincipe te bekijken, neemt Jansen (ibid.) het volgende voorbeeld onder de loep:

(4) Saartje lwasl een half jaar lang *ziek* lgeweest.l

Zoals we aan het voorbeeld hierboven kunnen zien, is de positionering van het naamwoordelijk deel van het gezegde *ziek* direct van de tweede verbale pool afhankelijk. Juist dit feit doet Jansen (ibid.) bij het bestuderen van de ANS zich afvragen waarom ze de werking van het inherentieprincipe alleen maar aan de tweede pool bespreekt. Zijn bedenking luidt als volgt: “Als de ANS de positie van het subject koppelt aan die van de eerste pool zoals aan de hand van (5) gebeurt (ANS 1997: 1311), ligt het mijns inziens voor de hand om ook dit te verklaren door middel van het inherentieprincipe, maar dat doet de ANS niet.” (Jansen 2009: 175) Ter illustratie:

(5) Morgen lkomtl *Henk* bij ons leten.l

Jansen geeft vervolgens een ander voorbeeld uit de ANS (1997: 1322), met name:

(6) Morgen lwill Jan het boek lkopen.l

Het voorbeeld hierboven becommentarieert hij als volgt: “Aan de plaats van het subject wordt vervolgens die van het direct object gekoppeld, een vorm van indirecte werking van het inherentieprincipe.” (Jansen 2009: 175)

Ten slotte stelt Jansen (ibid.) vast dat juist op basis van een combinatie van deze *directe* en *indirecte* werking van het inherentieprincipe de volgende basisvolgorde van zinsdelen met een argumentfunctie vastgesteld kan worden: subject – indirect object (zonder voorzetsel) – direct object (zoals in de ANS 1997: 1325 vermeld staat).

Haeseryn (2009: 193) verdedigt de ANS in reactie op Jansen (2009: 172-191) als volgt: “Hoewel de werking van het inherentieprincipe in de ANS dus uitdrukkelijk alleen betrokken wordt op de positie van complementen ten opzichte van de *tweede* pool, lijkt Jansen het principe ook als verklaring voor de plaats van het onderwerp ten opzichte van de *eerste* pool te willen gebruiken. Het is mij niet helemaal duidelijk hoe hij dat bedoelt (directe of indirecte werking?), maar het lijkt me in elke geval principieel en feitelijk onjuist. Ten eerste zou ik niet *zomaar* het onderwerp als extern argument van het zinswerkwoord op een hoop willen gooien met de interne argumenten (direct object, indirect object, e.d.). Ten tweede staat op de plaats van die eerste pool lang niet altijd het zinswerkwoord, al helemaal niet in bijzinnen en vaak ook niet in hoofdzinnen, want de voor-pv is vaak een hulpwerkwoord.”

4. Corpus, methode en resultaten

Zoals de naam van dit hoofdstuk aanduidt, wil ik me op de volgende pagina's met drie punten bezig houden. Allereerst wil ik het corpus bespreken dat ik voor mijn analyse heb gebruikt. In het daaropvolgende hoofdstuk zal ik ingaan op de methode van mijn onderzoek. Tenslotte zal ik de resultaten van het onderzoek bespreken.

4.1 Corpus

Voor mijn praktisch onderzoek maak ik gebruik van twee Belgische dagbladen, met name *De Tijd* (19/10/2012) en *De Standaard* (02/09/2012). Dit doe ik omdat men op voorhand niet mag uitsluiten dat er verschillen zijn tussen Noord- en Zuid-Nederlands. Als men een krant uit België met een krant uit Nederland zou vergelijken met de grammatica die ik gebruik, zou men risico lopen op oncontroleerbare variabelen aangezien het niet om hetzelfde Nederlands gaat.

Het corpus bestaat uit 86 toevallig aangetroffen zinnen die afkomstig zijn van verschillende rubrieken van verschillende tekstsoorten die in de voornoemde dagbladen te vinden waren. Deze zinnen heb ik systematisch gesorteerd door de kwantitatieve resultaten telkens in een overzichtelijke tabel te verwerken. Hoe ik te werk ging bespreek ik in het volgende hoofdstuk.

Zoals bovenvermeld ga ik voor mijn empirisch onderzoek uit van de Belgische dagbladen *De Tijd* en *De Standaard*. *De Tijd* is een Vlaams dagblad dat werd opgericht in 1968 door het Vlaams Economisch Verbond als gespecialiseerde financieel-economische krant die zich voornamelijk op zakenlui en beleidsmakers richt. *De Standaard* is een Vlaams

dagblad dat voor het eerst verscheen in 1918 met als ondertitel *Het dagblad voor staatkundige, maatschappelijke en economische belangen*. Vanaf 2007 biedt de krant dagelijks meer regionaal nieuws aan.⁸

Reeds vanaf 2004 staat het project Corpus Gesproken Nederlands online ter beschikking, dus dit zou ook een goede bron voor een corpusonderzoek zijn. Toch besloot ik liever gebruik te maken van journalistieke, geschreven teksten. Een van mijn redenen hiervoor is dat journalistieke teksten door (o.a. taalkundig) hoogopgeleide en ervaren journalisten geschreven worden. Dit impliceert bijgevolg dat – laten we optimistisch zijn – juist deze taalgebruikers het correcte taalgebruik goed onder de knie hebben. Daarom veronderstel ik ook dat de door hen geproduceerde teksten qua grammatica over het algemeen beter overeenkomen met de grammaticale regels, zoals ik ze eerder in het hoofdstuk 2 en 3 hierboven laten zien heb. Aangezien mijn achtergrond niet die van een moedertaalspreker Nederlands is, kan ik de juistheid van de onderzochte zinnen echter niet met 100% bevestigen. Ik kan in ieder geval wel stellen dat ik in het corpus geen fouten heb aangetroffen.

4.2 Methode en bespreking van de resultaten

In deze paragraaf wil ik graag stapsgewijs schetsen hoe ik in mijn onderzoek te werk ging. Voor ik de kranten *De Tijd* en *De Standaard* in handen heb genomen, heb ik me afgevraagd welke soort zinnen ik onder de loep ging nemen. Bij het afbakenen van het thema van deze scriptie heb ik dus gekozen voor mededelende hoofdzinnen. Alle andere soorten zinnen – uitgaande van om het even welke classificatie – zoals bijzinnen, gekloofde zinnen, pseudo-gekloofde zinnen, etc. heb ik buiten beschouwing gelaten.

---

⁸ De informatie in deze paragraaf is afkomstig van Wikipedia (laatst opgeroepen november 2013)

Zoals eerder vermeld bevat mijn corpus 86 mededelende hoofdzinnen die afkomstig zijn uit verschillende tekstsoorten binnen de journalistieke stijl. Het belangrijkste criterium voor de selectie van zinnen was dus de soort zin. Het op één na belangrijkste criterium was de aanwezigheid van ten minste één bijwoordelijke bepaling in de zin in kwestie. Juist de bijwoordelijke bepalingen en hun onderlinge plaatsing in het middenstuk leken mij immers het meest beïnvloed te zijn door het inherentieprincipe.

Na de relevante hoofdstukken van verschillende grammatica's, waaronder de ANS uiteraard, bestudeerd te hebben, ben ik bijgevolg tot drie hypothesen gekomen. Deze zijn als volgt:

- Het inherentieprincipe lijkt in het middenstuk vooral de plaatsing van bijwoordelijke bepalingen te reguleren.

De ANS heeft ons echter eerder geleerd dat het inherentieprincipe een rol speelt ook bij de plaatsing van complementen, die semantisch nauwer verbonden zijn met het hoofdwerkwoord dan de bijwoordelijke bepalingen. Anders gezegd, de complementen, waaronder onbepaalde naamwoordelijke constituenten (lijdend voorwerp of onderwerp), indirecte objecten in de vorm van een voorzetselconstituent of het negatiepartikel *niet* hebben de tendens zo ver mogelijk naar achteren in het middenstuk voor te komen, waarbij de bijwoordelijke bepalingen aan deze normaliter vooraf gaan. Of dit daadwerkelijk klopt, zullen de volgende hoofdstukken laten zien.

- Het lijkt dat er vlak voor de tweede pool ook andere elementen kunnen voorkomen naast die die de ANS opsomt.

In hoofdstuk 3.2 hebben wij gezien dat vlak voor de tweede pool een aantal elementen kan voorkomen dat, ongeacht het al dan niet realiseren van de tweede pool, semantisch

nauw verbonden is met het werkwoord. Echter lijkt het dat de plaats vlak voor de tweede pool door een aantal andere elementen ingevuld kan worden die door Haeseryn et al. (21.5.2.1) niet expliciet als inherent geassocieerd worden. We zien later welke elementen dat zijn.

- Een journalist zal minder geneigd zijn om inherente zinsdelen in een gemarkeerde volgorde te plaatsen.

Zoals eerder aangeduid, ga ik bij mijn corpusanalyse uit van de veronderstelling dat de journalistieke teksten door ervaren journalisten geschreven worden die de taal goed onder de knie hebben. Dat wil zeggen dat hun taalgebruik de grammatica van het Standaardnederlands weerspiegelt.

Vervolgens ben ik in de onderzochte zinnen op zoek gegaan naar middenstukken, omdat juist deze – zowel topologisch als inhoudelijk – voor mijn onderzoek het meest relevant waren. Topologisch omdat ik de invloed van het inherentieprincipe ging onderzoeken op de elementen die voor de tweede verbale pool staan. Inhoudelijk omdat ik probeerde na te gaan of en welke andere elementen er voorkomen behalve die die in de ANS als “Inherente zinsdelen” (zie paragraaf 3.2) staan vermeld.

Om al de middenstukken op te zoeken, heb ik geprobeerd in elke zin de twee verbale polen te lokaliseren. De eerste pool heb ik over het algemeen heel gemakkelijk kunnen vinden. Bij de tweede verbale pool was dit echter niet het geval, omdat het corpus ook zinnen bevat waarvan de tweede pool leeg is. Het gaat hier bijvoorbeeld om zinnen die in het corpus in de onvoltooid tegenwoordige tijd of in de onvoltooid verleden tijd staan. Om de tweede pool in zulke gevallen gemakkelijker op te sporen, heb ik de zin in kwestie telkens in het perfectum of de voltooide verleden tijd gezet. Voor het onderzoek zelf ga ik

echter de zinnen waarvan de tweede pool leeg is buiten beschouwing laten. Dit doe ik omdat deze focus de grenzen van mijn onderzoek zou overschrijden.

Om een deftige analyse te kunnen voeren, heb ik nog een ander criterium toegevoegd. Ik heb namelijk enkel zinnen onderzocht waarin zich de door Haeseryn et al. (21.5.2.1) expliciet inherent vermelde elementen inderdaad vlak voor de tweede pool bevinden in middenstukken met meer dan één constituent.

In het middenstuk van de zin vlak voor de tweede pool komen behalve de inherente zinsdelen, zoals de ANS (21.5.2.1) ze opsomt, evident ook andere elementen voor. Mijn corpusanalyse heeft uitgewezen dat deze elementen in twee groepen onderverdeeld kunnen worden (voor een volledig overzicht zinnen die deze twee groepen uitmaken zie paragraaf 4.2.4).

De eerste groep bestaat uit zinnen waarvan de laatste plaats van het middenstuk niet, zoals men zou verwachten, door een inherent element wordt ingenomen, maar door het onderwerp. Ik heb acht zulke gevallen aangetroffen, waarvan echter enkel twee relevant zijn voor dit onderzoek. Voor de bespreking van deze zie hoofdstuk 4.2.4.

Van de acht zinnen met een onderwerp vlak voor de tweede pool zijn er dus zes zinnen waarvan de tweede pool niet ingevuld is. Deze zinnen laat ik buiten beschouwing, wegens de eerder vermelde reden, hoewel de plaatsing op grond van het inherentieprincipe niet inhoudt dat wanneer de tweede pool niet gerealiseerd is, het inherente element naar voren komt. (ANS 21.5.2.1)

De tweede groep bestaat uit het direct object dat ik in het middenstuk vlak voor de tweede pool achttien keer heb aangetroffen. Vier zinnen daarvan hebben een lege tweede pool en in de andere vier zinnen zijn er enkel middenstukken te vinden die uit

slechts één constituent bestaan, dus deze heb ik niet onderzocht. Voor de bespreking van de tien voor het onderzoek relevante zinnen zie hoofdstuk 4.2.4.

Aangezien ik in mijn onderzoek van de lijst inherente elementen (zie 3.2) uitga, valt hier weer op te merken dat het direct object geen deel uitmaakt van de lijst inherente elementen die in het middenstuk vlak voor de tweede pool gepositioneerd worden. Wel vermeldt de ANS expliciet in het hoofdstuk inherente zinsdelen (zie 3.2) een subcategorie, namelijk 'niet-werkwoordelijke deel van een vaste verbinding', die ook het direct object inhoudt. De ANS past dit echter enkel toe bij vaste verbindingen. Bijvoorbeeld:

(1) Bart De Wever |heeft| gisteren *een onderonsje* |gehad| met de Britse premier David Cameron.

4.2.1 Analyse middenstukken

Na alle middenstukken te hebben opgezocht, heb ik vooral mijn aandacht gevestigd op de al dan niet aanwezigheid van complementen en bijwoordelijke bepalingen binnen de middenstukken. Deze elementen lijken immers op het eerste gezicht de meest voorkomende elementen te zijn vlak voor de tweede pool. Zoals paragraaf 3.2 duidelijk aantoont, komen er naast de bijwoordelijke bepalingen echter ook andere elementen voor vlak voor de tweede pool. Ik zal in een volgende paragraaf bijzondere gevallen gedetailleerder bespreken en in een tabel kwantificeren.

Uit de tabel onderaan blijkt dat ik in het corpus 83 middenstukken aangetroffen heb. Onder de 86 zinnen waren er drie gevallen te vinden waarin de plaats tussen de twee verbale polen leeg was, dat wil zeggen zonder middenstuk.

Schema 10: Frequentie van middenstukken

Middenstukken		
Aanwezigheid	ja	neen
Frequentie	83	3
%	96,5	3,5

4.2.2 Analyse bijwoordelijke bepalingen

Zoals hierboven aangetoond, heb ik bij het opstellen van het corpus natuurlijk ook zinnen aangetroffen waarin er zich meer dan één bijwoordelijke bepaling voordeed. Onder de 86 zinnen waren ook zinnen te vinden met het maximum aantal van vijf bijwoordelijke bepalingen. In het middenstuk van de zin in kwestie heb ik daarbij in twee gevallen vier bijwoordelijke bepalingen aangetroffen. Om het corpus overzichtelijker te maken, heb ik de zinnen in vijf groepen ingedeeld. Voor de zinnen zie bijlage-hoofdstuk 6.

De eerste groep bevat zinnen die geen middenstuk hebben. Groep twee bestaat uit zinnen waarvan het middenstuk geen bijwoordelijke bepaling bevat. In het middenstuk van groep drie komt één bijwoordelijke bepaling voor. De vierde groep houdt er twee in. In het middenstuk van groep vijf ten slotte zijn er drie of meer bijwoordelijke bepalingen te vinden.

Schema 11: Topologie van bijwoordelijke bepalingen

Bijwoordelijke bepalingen		
Topologie	In het middenstuk	Buiten het middenstuk

Frequentie	113	56
%	66,9	33,1

Schema 12: Frequentie van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk

Bijwoordelijke bepalingen				
Aantal	Zonder	1	2	3 <
Frequentie	12	36	28	7
%	14,5	43,4	33,7	8,4

Schema 13: Aangetroffen bijwoordelijke bepalingen in navolging van de ANS-typologie

Bijwoordelijke bepalingen			
Soort	bijwoordelijke	Frequentie	%
	bepaling		
TIJD		52	30,8
PLAATS		50	29,6
FREQUENTIE		2	1,2
GRAAD		3	1,8
KWANTIFICERENDE		4	2,4
BEPALING			
MAAT		3	1,8
CAUSALITEIT		3	1,8
GEVOLG		0	0

MIDDEL	0	0
DOEL	0	0
VOORWAARDE	0	0
TOEGEVING	2	1,2
HOEDANIGHEID	17	10
OMSTANDIGHEID	7	4,1
BEPERKING	1	0,6
VERHOUDING	0	0
VERGELIJKING	2	1,2
MODALITEIT	17	10
ONTKENNING	6	3,5
BEVESTIGING	0	0

Aan de hand van het schema hierboven kunnen wij concluderen dat de bijwoordelijke bepalingen van tijd en plaats onder de 169 aangetroffen bepalingen het meest voorkomen. De bepaling van tijd komt in zo'n 52% van de gevonden zinnen voor, terwijl de bepaling van plaats in ongeveer 50% van de onderzochte zinnen kan teruggevonden worden. Zes soorten bijwoordelijke bepalingen heb ik niet aangetroffen in de onderzochte zinnen.

Uiteindelijk leken enkel groepen drie tot en met vijf uit de bijlage (ten minste één bijwoordelijke bepaling in het middenstuk) relevant, rekeninghoudend met het doel van deze scriptie, namelijk de invloed van het inherentieprincipe op de onderlinge plaatsing van bijwoordelijke bepalingen en de door Haeseryn et al. (21.5.2.1) expliciet als inherent vermelde categoriën in het middenstuk, volgens de regels van de ANS. Ik probeerde dus

relevante zinnen onder de loep te nemen door na te gaan of de volgorde van bijwoordelijke bepalingen en expliciet inherente zinsdelen in hun middenstuk met de ANS-regels overeenkomt. Hier moet ik echter wel opmerken dat ik daarbij twee obstakels moest overwinnen. Ten eerste wordt de onderlinge plaatsing van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk door de ANS vrij vaag omschreven. Ten tweede bleek de hiërarchie van bijwoordelijke bepalingen van tijd, plaats en wijze – bekend als de TPW-regel – niet voldoende. De ANS somt daarbij echter ruim twintig soorten bijwoordelijke bepalingen op. Aangezien ik ook zinnen aantrof die niet alleen maar bijwoordelijke bepalingen van tijd, plaats of wijze inhielden, greep ik naar de Dikiaanse typologie van satellieten om na te gaan of ze als ongemarkeerd beschouwd kunnen worden.

Schema 14: Toepassing van de ANS-regels

De ANS-regels zijn voor de analyse		
	voldoende	onvoldoende
Aantal zinnen	16	19
%	45,7	54,3

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de juistheid van de volgorde van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk in de zinnen uit zowel groep 3 als groep 4 als groep 5 niet geverifieerd kon worden enkel aan de hand van de ANS. Daarom heb ik gebruik gemaakt van de bovenvermelde Dikiaanse hiërarchie van satellieten zoals ze door Rys (2010: 62) is aangepast. Dit type analyse wees uit dat de woordvolgorde binnen het middenstuk van een aantal zinnen gerelativeerd zou kunnen worden. Hier kan de volgende voorbeeldzin voor volstaan:

(2a) *In al die jaren* |gingen| *ruw geschat* al bijna **40.000 jobs** *bij de groep*
|verloren. |

(2b) In al die jaren |gingen| bij de groep ruw geschat al bijna 40.000 jobs
|verloren. |

Als we het middenstuk van voorbeeld (3a) onder de loep nemen, dan wordt het duidelijk dat de voorzetselconstituent *bij de groep* het meest 'inherent' element is met het werkwoord *verloren gaan*, ondanks dat deze constituent en zijn functie niet overeenkomt met de lijst inherente zinsdelen (zie Schema 7). In dit geval gaat het dus om een voorzetselconstituent met de functie van bijwoordelijke bepaling van plaats, waarvan de positionering toch aan de hand van de ANS toegelicht kan worden. De ANS (21.4.2) heeft ons immers geleerd dat de bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk een soort “spilplaats innemen ten opzichte van de plaatsing van bepaalde tegenover onbepaalde constituenten”, waarbij hij de tendens vermeldt bijwoordelijke bepalingen in de volgorde 'tijd', 'plaats', 'wijze' te plaatsen. De positionering van de bijwoordelijke bepalingen lijkt daarbij ook van de communicatieve behoeftes van de spreker af te hangen. Als er in het geval (3a) sprake is van een ongemarkeerde woordvolgorde, lijkt er ook een andere – gemarkeerde – woordvolgorde van de zinsdelen in het middenstuk gangbaar te zijn. Bijgevolg zou de nadruk echter niet meer op het onderwerp *al bijna 40.000 jobs* in (3a) liggen, maar op de bijwoordelijke bepaling *bij de groep* in (3b).

Men moet echter wel rekening houden met het feit dat de onderzochte zinnen uit de context geselecteerd zijn, namelijk uit een aantal krantenartikelen. Vandaar kunnen wij ook niet verwachten dat de zinnen één gelijk patroon vertonen. Bijvoorbeeld, de eerste zinsplaats wordt vaak ingenomen door een bijwoordelijke bepaling van tijd of plaats. Dit hangt af enerzijds van de aard van de tekst (journalistieke tekst), anderzijds van de communicatieve behoeftes van de auteur van de tekst.

4.2.3 Inherente woordgroepen

Zoals we eerder in het theoretisch gedeelte van deze scriptie hebben gezien, geeft de ANS een overzicht elementen die verplicht voor de tweede pool staan. Het gaat immers om de inherent met het werkwoord verbonden zinsdelen, omdat ze een nauwe semantische band met de tweede pool hebben. We hebben ook gezien dat de ANS in totaal zeven categorieën inherente elementen onderscheidt. Hieronder som ik de relevante zinnen op uit mijn corpus om na te gaan of deze inherente elementen zich inderdaad vlak voor de tweede pool bevinden in middenstukken met meer dan één constituent.

- **het naamwoordelijk deel van het gezegde**

In deze categorie waren er in mijn corpus geen zinnen van toepassing, omdat hun tweede pool niet ingevuld was.

- **bepalingen van gesteldheid**

In deze categorie waren er in mijn corpus geen zinnen van toepassing.

- **noodzakelijke bepalingen van hoedanigheid bij werkwoorden als *behandelen* en *bejegenen***

In deze categorie waren er in mijn corpus geen zinnen van toepassing.

- **noodzakelijke richtings- of plaatsbepalingen**

(3) Zonder de beurs |waren| we al lang *in de armen van een groot farmabedrijf* |gevallen. |

Het middenstuk van de bovenstaande zin bestaat uit drie constituenten. Namelijk uit één naamwoordelijke constituent *we* met de functie van onderwerp in de zin en uit twee bijwoordelijke bepalingen. De bijwoordelijke constituent *al lang* vervult de functie van bijwoordelijke bepaling van tijd en de voorzetselconstituent *in de armen van een groot farmabedrijf* heeft de functie van bepaling van richting/plaats. Juist deze vermeldt Haeseryn et al. (21.5.2.1) in zijn lijst inherente elementen die op grond van hun nauwe semantische verbondenheid vlak voor de tweede pool staan. De bovenstaande zin is in overeenstemming met de regels die de ANS geeft.

- **bepalingen van maat (maatconstituenten)**

(4) Een groep toeristen |heeft| in IJsland in de vulkanische regio Eldgja *uren* |gezocht| naar een vermiste vrouw.

Het middenstuk van de zin hierboven bevat twee constituenten. De voorzetselconstituent *in IJsland in de vulkanische regio Eldgja* vervult de functie van bijwoordelijke bepaling van plaats en de bijwoordelijke constituent *uren* de functie van bijwoordelijke bepaling van maat. Aangezien de ANS-lijst inherente elementen ook maatconstituenten inhoudt, staat *uren* vlak voor de tweede pool. De woordvolgorde in het middenstuk van de zin (5) komt overeen met de ANS-regels.

(5) Vanaf maandag |mogen| automobilisten op bijna de helft van de Nederlandse snelwegen *130 kilometer per uur* |rijden. |

De zin bovenaan houdt drie constituenten in. Aangezien hij door de voorzetselconstituent *vanaf maandag* met de functie van bepaling van tijd ingeleid wordt, volgt de naamwoordelijke constituent *automobilisten* met de functie van onderwerp meteen op de eerste pool, omdat hij een relatief geringe informatieve waarde heeft. De tweede constituent op rij is een andere voorzetselconstituent *op bijna de helft van de Nederlandse snelwegen* met de functie van bepaling van plaats. Deze is geen met het hoofdwerkwoord verbonden element, dus hij moet niet direct voor de tweede pool staan. Dat is echter niet het geval bij de nominale constituent *130 kilometer per uur* met de functie van bepaling van maat die door de ANS (21.5.2.1) expliciet als inherent verbonden met het hoofdwerkwoord vermeld wordt. De onderlinge positionering van de elementen die zich in het hoofdstuk van deze zin bevinden is in overeenstemming met de regels die de ANS geeft.

(6) In de loop van het najaar |duiken| de winnaars *nog driemaal* |op| in de krant.

Ook in de zin bovenaan lijkt de naamwoordelijke constituent *de winnaars* een kleinere informatieve waarde te hebben in vergelijking met de bijwoordelijke constituent *nog driemaal* die de functie van bepaling van maat vervult. De zin correspondeert met de ANS-regels.

- **het niet-werkwoordelijke deel van een vaste verbinding**

(7) Bart De Wever |heeft| gisteren *een onderonsje* |gehad| met de Britse premier David Cameron.

In het middenstuk bovenaan bevinden zich twee constituenten, waarbij de bijwoordelijke constituent *gisteren* in overeenstemming met de ANS-regels aan de naamwoordelijke constituent *een onderonsje* voorafgaat. De positionering van de laatste kan daarbij door twee argumenten gerechtvaardigd worden. Ten eerste maakt *een onderonsje* deel uit van een vaste verbinding, namelijk *een onderonsje hebben*. Ten tweede is *een onderonsje* functioneel een direct object. Hoewel Haeseryn et al. (21.5.2.1) het direct object niet expliciet in zijn lijst inherentne zinsdelen vermeldt, stelt hij (21.4.2) toch wel vast dat onbepaalde constituenten, waaronder ook onbepaalde objecten uiteraard, de tendens vertonen om zo ver mogelijk in het middenstuk voor te komen. Hierbij constateer ik dat de woordvolgorde van de onderzochte zin de regels van de ANS weerspiegelt.

(8) De uitreiking van de Nobelprijs voor de Vrede op tien december in Oslo
|lijkt| in Europa een volksverhuizing op gang |te zullen brengen. |

De zin bovenaan houdt een middenstuk met drie constituenten in. De eerste pool wordt opgevuld door de voorzetselconstituent *in Europa* met de functie van bepaling van plaats. Deze wordt opgevolgd door het onbepaald direct object *een volksverhuizing*, dat aan de voorzetselconstituent *op gang* met de functie van niet-werkwoordelijk deel van een vaste verbinding voorafgaat. Zo lijkt de woordvolgorde in het middenstuk volkomen in overeenstemming met de ANS te zijn. De voorzetselconstituent *op gang* is immers duidelijk het meest inherent verbonden element met het hoofdwerkwoord, omdat het deel uitmaakt van de vaste verbinding *op gang brengen*. Aangezien het direct object *een volksverhuizing* ten opzichte van bepaling van plaats *in Europa* meer aangetrokken wordt door het werkwoord brengen, staat het ook dichterbij de tweede pool. Bijgevolg staat de bepaling van plaats *in Europa* helemaal vooraan in het middenstuk.

(9) Het gerecht |heeft| de laatste jaren alle bezittingen van Martin en Dutroux *in beslag* |genomen. |

Het middenstuk van deze zin correspondeert qua woordvolgorde volledig met het middenstuk van de voorafgaande zin (10). Aangezien de voorzetselconstituent *in beslag* met de functie van niet-werkwoordelijk deel van de vaste verbinding *in beslag nemen* het meest inherent verbonden is met het hoofdwerkwoord, staat deze het dichtstbij de tweede pool. Het direct object *alle bezittingen van Martin en Dutroux* is wat de informatieve waarde betreft belangrijker dan de bepaling van tijd *de laatste jaren*. Daarom staat het dus dichter bij de tweede pool dan de bijwoordelijke bepaling. De woordvolgorde in het middenstuk van deze zin volgt de ANS-regels na.

(10) Het Braunplein in Gent |is| de laatste tien jaar niet uit de actualiteit |geweest. |

In de zin bovenaan is de voorzetselvoorwerp *uit de actualiteit* het meest inherent met het werkwoord verbonden element, omdat het net zoals in de zinnen (8) – (9) deel uitmaakt van een vaste verbinding. Aangezien het negatie-element *niet* geen expliciet als inherent vermeld zinsdeel is in de lijst inherente zinsdelen in de ANS (21.5.2.1), moet het voor het wel expliciet inherent element *uit de actualiteit* gepositioneerd worden. Wat de positie van het negatiepartikel *niet* betreft, vermeldt de ANS (21.5.1) dat het, onder andere elementen, de neiging heeft zover mogelijk naar achteren te komen. De inherente zinsdelen hebben daar echter voorkeur voor. Bijgevolg lijkt het dat de bijwoordeijke bepaling *de laatste tien jaar* het zinsdeel is dat het minst inherent verbonden is met de tweede pool. Daarom ook staat het helemaal vooraan in het middenstuk. De zin is in overeenstemming met de regels die de ANS geeft.

- **Voozetselvoorwerp**

Hoewel dit zich qua plaatsing in het middenstuk, met name vlak voor de tweede pool, bij de zes categorieën inherente zinsdelen (zie Schema 7) aansluit, krijgt deze groep in de ANS-lijst inherente zinsdelen (21.5.2.1) geen nummer toegekend. Alleszins vermeldt de ANS wel dat de voorzetselvoorwerpen door een vast voorzetsel nauw met het hoofdwerkwoord verbonden zijn en dat ze zich wat de plaatsing betreft, zoals eerder aangeduid, op dezelfde wijze gedragen als de inherente zinsdelen (21.5.2.1). Bijvoorbeeld:

(11) Ondanks alle vooroordelen |blijven| ouders hun kinderen voor de richting |inschrijven.|

Het middenstuk van de zin hierboven houdt drie zinsdelen in. Aangezien de zin door de bepaling van toegeving *ondanks alle vooroordelen* ingeleid wordt, volgt het onderwerp *ouders* meteen op de eerste pool. De naamwoordelijke constituent *hun kinderen* met de functie van direct object heeft weliswaar de tendens zo ver mogelijk naar achteren te komen, maar deze is niet zo inherent met de tweede pool verbonden als het voorzetselvoorwerp *voor de richting*. Vandaar is de volgorde van de zinsdelen in het middenstuk als volgt: eerst het onderwerp, dan het direct object en tenslotte het voorzetselvoorwerp. De zin komt qua woordvolgorde in het middenstuk overeen met de ANS-regels.

4.2.4 Andere elementen die vlak voor de tweede pool voorkomen

- **Onderwerp**

(12) Begin deze week |waren| in Lissabon *alle alarmbellen* |afgegaan|.

De situering van de bijwoordelijke bepaling *in Lissabon* en het onderwerp *alle alarmbellen* lijkt hier volledig met het schema in de ANS (21.4.1) overeen te komen. Beide bijwoordelijke bepalingen (zowel *begin deze week* als *in Lissabon*) en het onderwerp (*alle alarmbellen*) worden duidelijk door de eerste pool aangetrokken. Ondanks dat *alle alarmbellen* vlak voor *afgegaan* staat, is de semantische band tussen het onderwerp en de tweede verbale pool gering. De valentie van het werkwoord *afgaan* illustreert ook dat in de zin het werkwoord enkel één argument, met name het onderwerp, aan zich bindt. Zo'n monovalent werkwoord impliceert dat *alle alarmbellen* in deze zin geen agens is, en dus geen actief handelend argument. Dit veroorzaakt bijgevolg dat de handeling, die normaliter door de tweede pool uitgedrukt wordt, naar de achtergrond verschoven wordt ten voordele van een zekere toestand of resultaat. Met andere woorden, het werkwoord *afgaan* vergt geen voorwerpen die zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk staan. Aangezien de naamwoordelijke constituent *alle alarmbellen* de functie van onbepaald onderwerp vervult, dat volgens de ANS zo ver mogelijk achteraan staat, is dus zijn positie in het middenstuk vlak voor de tweede pool in overeenstemming met de ANS-regels.

(13a) Op 23 oktober |wordt| in Auditorium 2000 van de Heizel tijdens een gala avond de Onderneming van het Jaar |bekendgemaakt. |

Het middenstuk van zin hierboven bestaat uit drie constituenten. De voorzetselconstituenten *in Auditorium 2000 van de Heizel* en *tijdens een gala avond* hebben respectievelijk de functie van bijwoordelijke bepaling van plaats en bijwoordelijke bepaling van tijd. Beide gaan vooraf aan de bepaalde naamwoordelijke constituent met de functie van onderwerp *de Onderneming van het Jaar*, wat ook in overeenstemming is met de ANS-regels. Wat er echter in strijd is met de ANS qua woordvolgorderegels voor het middensuk, is de onderlinge plaatsing van bijwoordelijke bepalingen. Namelijk wordt de zogenaamde TPW-regel hier niet toegepast. Als men dus deze zin aanpast aan de ANS-regels, zou hij er als volgt uitzien:

(13b) Op 23 oktober |wordt| tijdens een gala avond in Auditorium 2000 van de Heizel *de Onderneming van het Jaar* |bekendgemaakt. |

- **Direct object**

(14) Tussen 2007 en 2012 |heeft| de gemiddelde portefeuille van de beleggende Belg *een steeds conservatiever karakter* |gekregen. |

Het middenstuk van de zin bovenaan bestaat uit twee zinsdelen, met name het onderwerp *de gemiddelde portefeuille van de beleggende Belg* en het direct object *een steeds conservatiever karakter*. Aangezien de zin ingeleid wordt door een bijwoordelijke bepaling, volgt het onderwerp van de zin meteen op de eerste pool. Hoewel het direct object niet expliciet deel uitmaakt van de ANS-lijst inherente elementen (21.5.2.1), is de nauwe semantische verbondenheid tussen het werkwoord *krijgen* en het direct object wel evident. Om de plaatsing van het direct object te rechtvaardigen, kunnen wij op het niveau van constituenten blijven: *een steeds conservatiever karakter* als onbepaalde

naamwoordelijke constituent heeft de neiging om zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk te staan. De woordvolgorde in het middenstuk van deze zin weerspiegelt de ANS-regels.

(15) Toegegeven, vergeleken bij andere deelnemers | heeft | Artsen Zonder Grenzen zijn naamsbekendheid | mee. |

In het middenstuk van de zin hierboven bevinden zich twee naamwoordelijke constituenten, met name *Artsen Zonder Grenzen*, dat de functie van onderwerp heeft, en *zijn naamsbekendheid*, die functioneel een direct object is. Omdat dit enerzijds nauwer verbonden is met het werkwoord dan het onderwerp en anderzijds de tendens vertoont vlak voor de tweede pool te komen, is de woordvolgorde in het middenstuk in overeenstemming met de ANS-regels.

(16) De Nederlandse pensioenfondsen | willen | graag gebundelde bedrijfskredieten | overkopen | van de banken.

Het middenstuk van de zin bovenaan houdt twee zinsdelen in. De eerste pool wordt opgevolgd door de bepaling van modaliteit *graag*, waarbij aan de tweede pool het direct object *gebundelde bedrijfskredieten* voorafgaat. Aangezien *gebundelde bedrijfskredieten* een onbepaalde naamwoordelijke constituent is, heeft het direct object de neiging vlak voor de tweede pool te komen. Bovendien is de semantische band tussen het werkwoord en het direct object nauwer dan tussen het werkwoord en het onderwerp van deze zin. De woordvolgorde in het middenstuk volgt de ANS-regels na.

(17) Gerda Verweken, de rechterhand van Van Calster, | heeft | volgens onze informatie *de vernietiging* | gevraagd | van haar verwijdering bij het Antwerpse parket.

Zoals in (16) bevinden zich in het middenstuk van deze zin twee zinsdelen. Het eerste, de bijwoordelijke bepaling van modaliteit *volgens onze informatie*, wordt opgevolgd door het direct object *de vernietiging*. Dit staat vlak voor de tweede pool, omdat zijn semantische band met het werkwoord nauwer is en zoals de ANS vaststelt, hebben de objecten de neiging om zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk te komen. De woordvolgorde in het middenstuk van de zin komt overeen met de ANS-regels.

(18) De uitzendsector | heeft | in juli *een stevige achteruitgang* | opgetekend | met meer dan 11 procent tegenover vorig jaar.

Het middenstuk van de zin hierboven bestaat uit twee constituenten, namelijk uit de bijwoordelijke constituent *in juli*, met de functie van bepaling van tijd, en de naamwoordelijke constituent *een stevige achteruitgang*, die de functie van direct object vervult. Anders dan bepaalde naamwoordelijke constituenten die “meer plaatsingsmogelijkheden” (ANS 21.4.2) binnen het middenstuk kennen, hebben onbepaalde naamwoordelijke constituenten, in dit geval het direct object *een stevige achteruitgang* dus, de neiging meer naar achteren voor te komen, omdat het om een informatief belangrijker element gaat. Omdat de bepaling van tijd *in juli* geen expliciet inherent met het werkwoord verbonden element is, staat deze in dit geval vlak voor het direct object. Het middenstuk van deze zin is opgebouwd in navolging van de ANS-regels.

(19) Sumatriptan, het actieve bestanddeel, |bracht| in de jaren negentig *een revolutie* |teweeg| in de behandeling van migraine.

De zin bovenaan houdt een middenstuk met twee zinsdelen in. De voorzetselconstituent *in de jaren negentig*, met de functie van bijwoordelijke bepaling van tijd, gaat aan het direct object *een revolutie* vooraf, omdat het geen inherent met het werkwoord verbonden element is. Hoewel het onbepaald direct object als categorie ook geen deel uitmaakt van de ANS-lijst inherente zinsdelen, maar toch de neiging heeft om in het middenstuk naar achteren te komen, wordt het dus vlak voor de tweede pool gepositioneerd. De onderlinge plaatsing van elementen in het middenstuk is in overeenstemming met de ANS-regels.

(20) Paul De Geyndt |zag| in zijn 27-jarige loopbaan de *'achterbankgeneratie'* |ontstaan. |

In het middenstuk van de zin bovenaan bevinden zich twee zinsdelen. De voorzetselconstituent *in zijn 27-jarige loopbaan*, met de functie van bijwoordelijke bepaling van tijd, gaat aan het direct object *de 'achterbankgeneratie'* vooraf, omdat directe objecten volgens de ANS (21.4.2) de tendens hebben om zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk te staan. Aangezien de bepaling van tijd *in zijn 27-jarige loopbaan* geen inherent met het werkwoord verbonden element is, komt deze dus voor het direct object. De woordvolgorde in het middenstuk van de zin volgt de ANS-regels na.

(21) De permanente voorzitter van de Europese Raad, Herman Van Rompuy, |nodigde| gisteren *alle staatshoofden en regeringsleden van de 27 lidstaten van de Europese Unie* |uit. |

Het middenstuk van de zin bovenaan houdt twee zinsdelen in. Namelijk bestaat het uit de bijwoordelijke bepaling van tijd *gisteren* en het direct object *alle staatshoofden en regeringsleden van de 27 lidstaten van de Europese Unie*. Aangezien het direct object een onbepaalde naamwoordelijke constituent is, staat die zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk, waarbij de bijwoordelijke bepaling van tijd *gisteren* eraan voorafgaat, omdat hij niet inherent met het werkwoord verbonden is. De woordvolgorde in het middenstuk van de zin (21) correspondeert met de ANS-regels.

(22) De vastgoedontwikkelaar |haalde| erg vlot *het maximumbedrag* |op|
van 60 miljoen euro.

De zin (22) houdt een middenstuk met twee zinsdelen in. Hoewel de bepaling van hoedanigheid deel uitmaakt van de lijst inherente zinsdelen, betreft deze enkel werkwoorden als *behandelen, bejegenen* etc. Vandaar kunnen wij de bepaling van wijze *erg vlot* niet als een inherent met het werkwoord verbonden element beschouwen. Daarom ook krijgt het direct object *het maximumbedrag* voorrang op de positionering vlak voor de tweede pool. Een ander argument om de plaatsing van het direct object in deze zin te rechtvaardigen is het feit dat de directe objecten volgens de ANS over het algemeen zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk staan. Bij de opbouw van het middenstuk van de zin (22) volgt de auteur van de zin de ANS-regels na.

(23) De 23-jarige Zambiaan |drukte| gisteren op de zitting *zijn spijt* |uit. |

Het middenstuk van de zin hierboven bevat drie zinsdelen. De naamwoordelijke constituent *zijn spijt* , met de functie van direct object, lijkt het meest inherent met het werkwoord verbonden element te zijn. Daarom staat het vlak voor de tweede pool.

Bovendien heeft dit zinsdeel volgens de ANS de neiging om in het middenstuk zo ver mogelijk achteraan te staan. Dat impliceert dat de twee bijwoordelijke bepalingen daarvoor geplaatst moeten worden. Wat de onderlinge volgorde van de bijwoordelijke bepalingen in deze zin betreft is die volkomen in overeenstemming met de TPW-regel die de ANS geeft. De onderlinge woordvolgorde van de zinsdelen in het middenstuk weerspiegelt de regels die de ANS geeft.

5. Besluit

Het doel van deze scriptie was de invloed van het inherentieprincipe te onderzoeken op de woordvolgorde in het middenstuk met meer dan één constituent in de zinnen met de gerealiseerde tweede pool. Het inherentieprincipe speelt namelijk naast andere syntactische principes een constitutieve rol bij de opbouw van de Nederlandse zin.

De hoofdvraag van dit onderzoek was of de reële toepassing van het inherentieprincipe door journalisten in hun teksten overeenkomt met de grammaticale regels zoals ze in de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* beschreven staan. Om dit te verifiëren heb ik een analyse van 86 zinnen gemaakt die afkomstig zijn van twee Belgische dagbladen, met name *De Standaard* en *De Tijd*.

In hoofdstuk 2 ben ik uitgegaan vooral van twee descriptieve grammatica's, de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* en *Grammatica van de Nederlandse zin*, om me een inzicht in de stand van het onderzoek te verschaffen. Extra aandacht heb ik voornamelijk geschonken aan het bestuderen van het hoofdstuk over de door Haeseryn (21.5.2.1) expliciet als inherent vermelde categorieën.

Beide grammatica's, zowel de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* als de *Grammatica van de Nederlandse zin* gaan ervan uit dat de Nederlandse zin rond de twee verbale polen opgebouwd wordt. Deze vormen zo een soort 'raamwerk' waar andere talige elementen aan opgehangen kunnen worden. De tweede pool wordt daarbij door de twee grammatica's als belangrijker dan de eerste beschouwd, omdat ze bij de beschrijving van andere principes, met name het links-rechts-principe, het complexiteitsprincipe en het inherentieprincipe uiteraard ook, juist van deze vertrekken.

De *Algemene Nederlandse Spraakkunst* gaat nogal oppervlakkig in op de onderlinge plaatsing van bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk door maar twee hoofdtendensen te noemen. De eerste is dat de bijwoordelijke bepaling van tijd gewoonlijk aan andere bijwoordelijke bepalingen voorafgaat. De tweede tendens is dat de aanwijzende bijwoorden van plaats (*hier, daar, ginder, ginds*) voor andere bepalingen staan (ANS 21.4.8.3). Hoewel de ANS een uitgebreide typologie van bijwoordelijke bepalingen biedt, probeert hij geen hiërarchie van hen op te stellen.

In het theoretisch gedeelte van de scriptie hebben we ook gezien dat er onder taalkundigen kritische stemmen te horen zijn die het debat over het inherentieprincipe naar voren proberen te schuiven. Hier is bijvoorbeeld de bedenking van Jansen (2009) te vermelden. Die zegt dat men bij het debat over het inherentieprincipe rekening zou moeten houden ook met de eerste pool of de stelling van Pekelder (2001) dat het inherentieprincipe eerder als een cognitief dan een grammaticaal verschijnsel beschouwd zou moeten worden.

Uit het onderzoek blijkt dat de hypothese, dat het inherentieprincipe in het middenstuk vooral de plaatsing van bijwoordelijke bepalingen beregelt, niet juist is. In het middenstuk van de Nederlandse zin bevinden zich uiteraard ook andere elementen waarvan de positionering door het inherentieprincipe beïnvloed wordt. Dit principe speelt namelijk ook een rol bij de plaatsing van complementen die vergeleken met de bepalingen nauwer verbonden zijn met het hoofdwerkwoord. Dat zijn vooral (on)bepaalde constituenten en meewerkende voorwerpen ingeleid door het voorzetsel *aan*. Deze vertonen de tendens om zo ver mogelijk achteraan in het middenstuk te staan.

Verder wees het onderzoek uit, dat in het middenstuk met meer dan één constituent vlak voor de tweede pool ook andere elementen kunnen voorkomen naast die die de ANS opsomt. Uit dit onderzoek blijkt dat het om twee categorieën gaat, namelijk het

onderwerp en het direct object. In het onderzochte corpus waren er twee middenstukken te vinden waarvan de plaats vlak voor de tweede pool door een onderwerp ingenomen werd. Het direct object vlak voor de tweede pool in het middenstuk met meer dan één constituent heb ik tien keer aangetroffen. Hoewel Haeseryn et al. (21.5.2.1) het direct object niet expliciet in zijn lijst inherente zinsdelen vermeldt, stelt hij (21.4.2) toch wel vast dat (on)bepaalde constituenten, waaronder ook (on)bepaalde objecten uiteraard, de neiging vertonen om zo ver mogelijk naar achteren in het middenstuk voor te komen.

Tenslotte kan aan de hand van het onderzoek ook vastgesteld worden dat een journalist inderdaad minder geneigd is om inherente zinsdelen in een gemarkeerde volgorde te plaatsen. De analyse van de voor het onderzoek relevante zinnen heeft immers uitgewezen dat de woordvolgorde in alle middenstukken in overeenstemming is met de regels die de ANS geeft.

Dit onderzoek van het inherentieprincipe wees uit dat de juistheid van de onderzochte hoofdzinnen aan de hand van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* nagegaan kon worden. Daardoor bleek uit het onderzoek ook dat de reële toepassing van het inherentieprincipe in journalistieke teksten overeenkomt met de grammaticale regels in de *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Aangezien het om een heel intrigerend onderwerp van het onderzoek gaat, zou men zeker voortaan moeten proberen ook in de toekomst zijn steentje eraan bij te dragen.

Bibliografie

Primaire bronnen

- *De Standaard Weekend*, 89ste jaargang, nr. 204, zondag 2 september 2012
- *De Tijd*, 45ste jaargang, nr. 11342, vrijdag 19 oktober 2012

Secundaire bronnen

- Boisson, Claude (1981): Hiérarchie Universelle des spécifications de temps, de lieu, et de manière. In: *Confluents*, vol. 7, pp. 69-124.
- Booij, G. E. (1980) et al.: *Lexikon van de taalwetenschap. Seconde édition, entièrement remaniée*. Utrecht-Antwerpen: Het Spectrum.
- Den Hertog, C.H. (1973): *Nederlandse Spraakkunst. Tome 3. Préfacé et adapté par H. Hulshof*. Amsterdam: W. Versluys Uitgeversmaatschappij b.v.
- Dik, Simon et al. (1990): The hierarchical structure of the clause and the typology of adverbial satellites. In: Nuyts, J. et al. (ed.), *Layers and Levels of Representation in Language Theory: a functional view*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gadler, H. (1998): *Praktische Linguistik*, 3. Aufl. Tübingen: A. Francke Verlag.

- Godin, P. (1980): *Aspecten van de woordvolgorde in het Nederlands. Een syntactische, semantische en functionele benadering*. Louvain-la-Neuve: Peeters.
- Grondelaers, Stefan (2009): Woordvolgorde in presentatieve zinnen en de theoretische basis van multifactoriële grammatica. In: *Nederlandse Taalkunde*, jaargang 14, nr. 3, pp. 282-299.
- Haeseryn, Walter (2009): Samenwerkende of concurrerende woordvolgordeprincipes? Reactie op: Frank Jansen 'Het middenstuk in stukjes'. In: *Nederlandse Taalkunde*, jaargang 14, nr. 2, pp. 192-196.
- Haeseryn, W. et al. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*, Groningen-Deurne: Martinus Nijhoff-Wolters Plantyn.
- Hengeveld, K. (1989): Layers and operators in functional grammar. In: *Journal of Linguistics*, vol. 25, 127-157.
- Hawkins, John (1994): *A Performance Theory of Order and Constituency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hawkins, John (2000): The Relative Order of Prepositional Phrases in English: Going Beyond Manner – Place – Time. In: *Language Variation and Change*. Vol. 11, pp. 231-266.
- Jansen, Frank (2009): Het middenstuk in stukjes. Een onderzoek op basis van een corpus naar de werkzaamheid van grammaticale en communicatieve woordvolgordeprincipes in journalistieke teksten. In: *Nederlandse Taalkunde*, jaargang 14, nr. 2, pp. 172-191.

- Jansen, Frank (2009): Wat is de verhouding tussen het syntactische principe en het inherentieprincipe? In: *Nederlandse Taalkunde*, jaargang 14, nr. 2, pp. 197-200.
- Kessel, Reimann (2005): *Basiswissen Deutsche Gegenwartssprache*. Tübingen: Fink.
- Matthews, P. H. (2007): *Oxford Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Paardekoper, P. C. (1971): *Beknopte ABN-syntaxis*. Den Bosch: Malmberg.
- Pekelder, Jan (2001): L'hypothèse de la 'Stratification Lexicale'. In: *Contrastief onderzoek Nederlands-Frans/Recherches contrastives néerlandais-français*, pp. 183-193. Leuven: Peeters.
- Pekelder, Jan (2002): *Décodage et interpretation. Ordres linguistique, iconique et pragmatique en néerlandais contemporain*. Bibliothèque des Cahiers de l'Institute de Linguistique de Louvain, nr. 110. Louvain-la-Neuve: Peeters.
- Quirk, Randolph et al. (1985): *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Roose, H. (1956): Categorieën van voorgeplaatste bepalingen bij substantieven. In: *Levende talen*, nr. 186, pp. 474-483.
- Sybesma, Rint (2002): *Syntaxis. Een generatieve inleiding*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

- Van den Berg, B. (1957): *Comparatisme op structurele grondslag*. Groningen-Djakarta.
- Van der Lubbe, H. F. A. (1965): *Woordvolgorde in het Nederlands*. Assen: Van Gorcum.
- Van der Wouden, Ton (2009): Er staat op de laatste plaats van het middenveld een onbepaalde zelfstandignaamwoordgroep. In: *Nederlandse Taalkunde*, jaargang 14, nr. 3, pp. 300-312.
- Van den Toorn, M.C. (1970): Wat is een endocentrische woordgroep? In: *Studia neerlandica*, vol. 3, 1-19.
- Vandeweghe, Willy et al. (2007): *Grammatica van de Nederlandse zin*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Van Es, G. A. (1966): *Nederlandse syntaxis in klein bestek*. Zwolle: N.V. Uitgeversmaatschappij W. E. Tjeenk Willink.
- Van Langendonck, W. (1995): Categories of word order iconicity. In: M.E. Landsberg, *Syntactic iconicity and linguistic freezes. The human dimension*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, pp. 79-90.
- Volmert, Johannes (2005): Sprache und Sprechen. In: Volmert (Hrsg.): *Grundkurs Sprachwissenschaft*, 5. Aufl.
- Wasow, Thomas (1997): Remarks on grammatical weight. In: *Language Variation and Change*. Vol. 9, 81-105.

Elektronische bronnen

- Haeseryn et al. (1997): *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen: Martinus Nijhoff. <http://ans.ruhosting.nl/> (laatste consultatie augustus 2013).
- Pekelder, J. (2008): *Syntagmatiek versus syntaxis. Over constituentenvolgorde in het Nederlands en het Frans*.
http://www.dbnl.org/tekst/ver016200801_01/ver016200801_01_0011.php
(laatste consultatie augustus 2013).
- [Van Belle, W. et al.: De Nederlandse grammatica voor Franstaligen.](#)
http://www.ling.arts.kuleuven.ac.be/NGF_N/NGF_NL.htm (laatste consultatie augustus 2013).

6. Bijlage

Deze bijlage bevat een lijst zinnen die ik onderzocht heb. De eerste vijf groepen houden zinnen in die gesorteerd zijn op aantal bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk, op de groep 1 na die zinnen zonder middenstuk bevat. In totaal telt de lijst 86 hoofdzinnen.

1) Zinnen zonder middenstuk

- Belangrijke kunstwerken voor onze volgende veilingen |kunnen| |ingebracht worden| van dinsdag tot en met zaterdag.
- Zo'n vierduizend mensen in de buurt van Costa del Sol |werden| |geëvacueerd.|
- In de komende weken |wordt| |onderhandeld| over kostenbesparingen bij de Waalse staalbedrijven Duferco en NLMK in Clabecq.

2) Zinnen zonder bijwoordelijke bepalingen in het middenstuk

- Tussen 2007 en 2010 |halveerde| de verkoop van het blad.
- In het Grand Paleis in Parijs |loopt| een prachtige overzichtstentoonstelling van de Amerikaanse schilder Edward Hopper.
- Die bewuste huiszoeking op 5 januari 2012 |luidde| de start |in| van de diamantoorlog.
- Ondanks alle vooroordelen |blijven| ouders hun kinderen voor de richting

|inschrijven. |

- Achttien procent van de Vlaamse leerlingen in het tweede middelbaar |kiest| voor Latijn.
- De Communistische Partij |zet| links |in| voor ideologische gevechten tegen westerse kritiek en dissidenten in eigen land.
- Amper zes leerlingen |heeft| het Arboretumcollege.
- Volgende week |wordt| daarover een beslissing |genomen. |
- Vorig jaar |ontving| hij de BBC Music Award voor de opname van een integrale van de preludes en fuga's van Sjostakovitsj.
- Tussen 2007 en 2012 |heeft| de gemiddelde portefeuille van de beleggende Belg een steeds conservatiever karakter |gekregen. |
- Gelukkig |gaat| het wel de juiste richting |uit. |
- Toegegeven, vergeleken bij andere deelnemers |heeft| Artsen Zonder Grenzen zijn naamsbekendheid |mee. |

3) Zinnen met één satelliet in het middenstuk

- Telenet |won| in amper twee maanden 65.000 klanten voor zijn mobilofondiensten.
- Door dat succes |pakte| Telenet gisteren |uit| met sterke resultaten.
- Die website |is| op 31 januari klaar.

- Het Franse telecombedrijf Alcatel-Lucent | kondigde | gisteren 290 ontslagen |aan| op ongeveer 1.650 banen in België.
- Even later |kwam| er een bericht van TE Connectivity, het vroegere Tyco Electronics.
- Daardoor |verdwijnen| 155 banen in Kessel-Lo.
- In de holst van de nacht om 2.30 uur |kwam| de bevrijdende telefoon uit de VS |binnen.|
- De uitreiking van de Nobelprijs voor de Vrede op 10 december in Oslo |lijkt| in Europa een volksverhuizing op gang |te zullen brengen.|
- Bart De Wever |heeft| gisteren een onderonsje |gehad| met de Britse premier David Cameron.
- Begin deze week |waren| in Lissabon alle alarmbellen |afgegaan.|
- Die verschillen |zijn| volgens Vande Wiele het gevolg van wetgeving.
- Kristel |werd| in 1952 |geboren| in Utrecht.
- In de jaren 90 |trekt| de groep naar België, Duitsland en Groot-Brittannië.
- Over de komende vijf jaar |wil| het bedrijf nog zeker 200 mensen |aanwerven.
- Met Mac Line erbij |telt| Easy-M circa 165 werknemers in 18 vestigingen in België.
- De Italiaanse gezinnen |kopen| massaal de obligaties van hun eigen overheid.
- De gevechten tussen de rebellen en het Syrische leger |gingen| gisteren |voort.|
- De Nieuw-Zeelandse regisseur Jane Campion |draaide| in 2009 het erg mooie en

ingetogen drama 'Bright Star'.

- De Nederlandse pensioenfondsen |willen| graag gebundelde bedrijfskredieten |overkopen| van de banken.
- Prinses Mathilde |bezoekt| gisteren het Olgunlasma mode-instituut.
- Gerda Verweken, de rechterhand van Van Calster, |heeft| volgens onze informatie de vernietiging |gevraagd| van haar verwijdering bij het Antwerpse parket.
- Hun aantal |bleef| constant sinds 2005.
- Vanaf januari |verhogen| de boetes fors.
- De leiding van de Chinese Communistische Partij |vernieuwt| zich dit jaar.
- De tijd van de spijkers op de weg |ligt| ver achter ons.
- Dat |is| geen eenvoudige klus.
- Dat |moet| de overbevolking in de Belgische cellen |verhelpen.|
- Hij |hoopt| minstens enkele honderden vrachtwagens de weg op |te krijgen.|
- En intussen |worden| de arbeidsvoorwaarden van de Belgische truckers stelselmatig |uitgehoud.|
- De uitzendsector |heeft| in juli een stevige achteruitgang |opgetekend| met meer dan 11 procent tegenover vorig jaar.
- Privatiseringen |zijn| een centraal element in het herstelplan van de Griekse regering.

- In de loop van het naajaar |duiken| de winnaars nog driemaal |op| in de krant.
- Sumatriptan, het actieve bestanddeel, |bracht| in de jaren negentig een revolutie |teweeg| in de behandeling van migraine.
- Paul De Geyndt |zag| in zijn 27-jarige loopbaan de ‘achterbankgeneratie’ |ontstaan.|
- Het gerecht |heeft| de laatste jaren alle bezittingen van Martin en Dutroux in beslag |genomen.|
- De zoon van een Belgische psychiater |zit| er naast de dochter van een Kroatische poetsvrouw.

4) Zinnen met twee satellieten in het middenstuk

- Over enkele weken |trekken| 17 Belgische sectorgenoten onder begeleiding van de koepelorganisatie FlandersBio en van KBC Securities naar de VS.
- Vandaag |werken| nog zo’n 800 mensen voor het bedrijf in Kessel-Lo.
- Zonder de beurs |waren| we al lang in de armen van een groot farmabedrijf |gevallen.|
- De permanente voorzitter van de Europese Raad, Herman Van Rompuy, |nodigde| gisteren alle staatshoofden en regeringsleiders van de 27 lidstaten van de Europese Unie |uit.|
- De gesprekken |worden| op 15 november in Havanna |voortgezet.|

- Een maatschappelijk debat hieromtrent |komt| vreemd genoeg nauwelijks |tot stand. |
- Een verplichting |is| juridisch niet afdwingbaar.
- Na allerhande chemokuren |dook| de ziekte vorig jaar opnieuw |op| in haar slokdarm.
- De Maatschappij Tot Exploitatie van Immobiliën (Matexi) |werd| in 1945 in Meulebeke |opgericht| door Gerard, Robert en Herman Vande Vyvere.
- De vastgoedontwikkelaar |haalde| erg vlot het maximumbedrag |op| van 60 miljoen euro.
- De partij |heeft| op 14 oktober zwaar |gebloed| op haar linkerflank.
- De tandem 'Merkhollade' |rijdt| niet vlot.
- Hij |wordt| zaterdag in Tielt |begraven. |
- Op 23 oktober |wordt| in Auditorium 2000 van de Heizel tijdens een gala-avond de Onderneming van het Jaar |bekendgemaakt. |
- Vanaf maandag |mogen| automobilisten op bijna de helft van de Nederlandse snelwegen 130 kilometer per uur |rijden. |
- We |mogen| de revalidatie niet in één week tijd |verknoeien. |
- Het |is| altijd erg gezellig.
- De 23-jarige Zambiaan |drukte| gisteren op de zitting zijn spijt |uit. |
- Gelukkig |blesseerde| hij zich niet aan zijn voorste kruisband.

- Een groep toeristen |heeft| in IJsland in de vulkanische regio Eldgja uren gezocht naar een vermiste vrouw.
- Veel werkgevers |leggen| hun buitenlandse chauffeurs hier in de armoedigste omstandigheden |te slapen.|
- We |hebben| woensdag een eerste keer |vergaderd| met de kern van de regering.
- Die |wordt| precies dankzij Bernake meer dan ooit |gedomineerd| door de Amerikanen.
- Achteneenhalf jaar |speelt| Jonathan Blondel al bij Club Brugge.
- Het Braunplein in Gent |is| de laatste tien jaar niet uit de actualiteit |geweest.|
- Europees commissaris Karel De Gucht en de Nederlandse publicist Paul Scheffer |treden| maandagavond met elkaar in Rotterdam in debat over het thema 'Hoe worden wij één?'.
- De gerechtszittingen |vinden| voorlopig in het oude justitiepaleis van Luik plaats.

5) Zinnen met drie en meer satellieten in het middenstuk

- Newsweek, na Time het belangrijkste nieuwsmagazine van de VS, |is| vanaf Nieuwjaar alleen nog in een digitale versie |te lezen| op e-readers en tablets.
- In al die jaren |gingen| ruw geschat al bijna 40.000 jobs bij de groep |verloren.|

- De Franse president |reed| woensdag zelfs opzettelijk tegen de Duitse kar in een aantal kranteninterviews.
- Bondskanselier Angela Merkel |ging| gisterochtend voor haar parlement lijnrecht |in| tegen Hollande.
- Google |downloadde| voortijdig een persbericht met zijn financiële gegevens op de site van de beurswaakhond SEC, drie uur voor het einde van de handel.
- In onze sector |voelen| we de crisis altijd zes tot negen maanden later dan vele andere bedrijven.
- Kim Clijsters en Kirsten Flipkens |werden| donderdag in New York meteen |uitgeschakeld| in het dubbelspel van de US Open.